

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Unpublished Manuscript

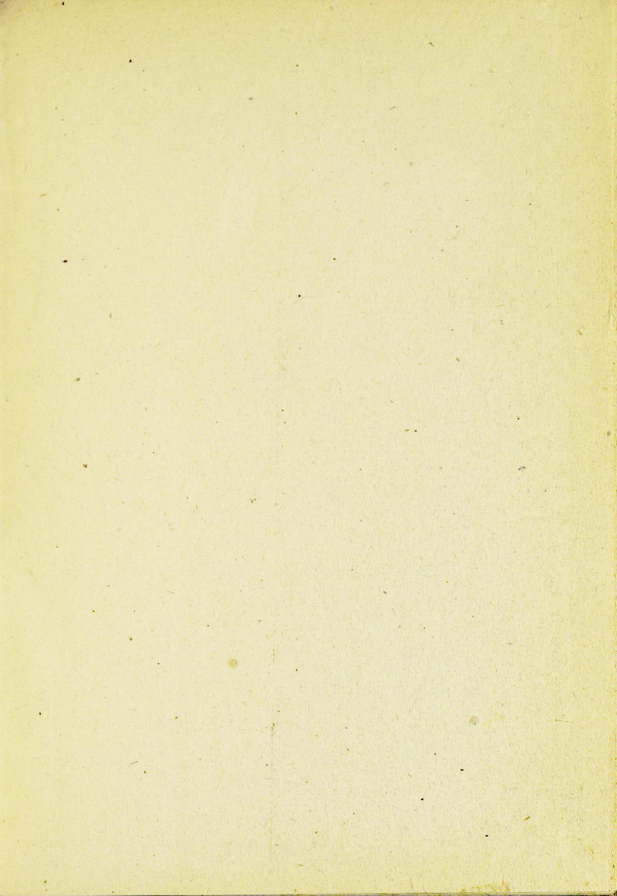
291.99

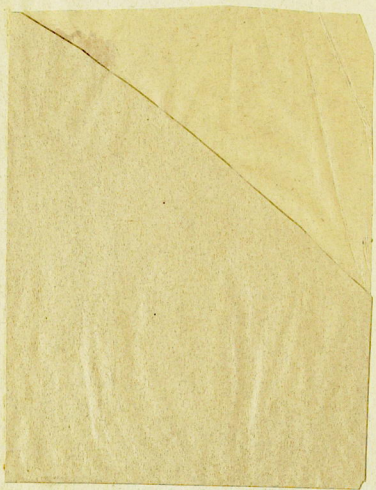
9033

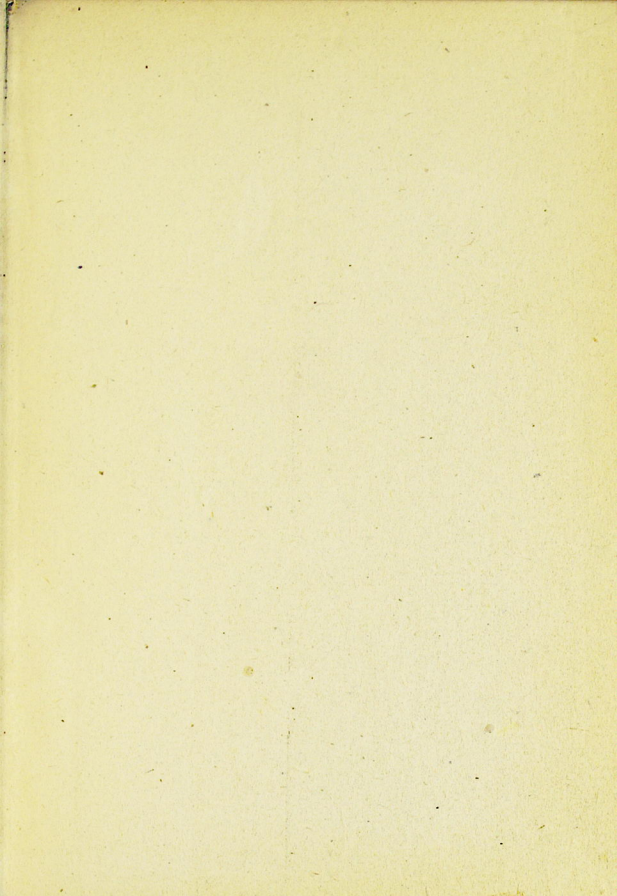
S-26

Տարույի Աղոյն
Արուշակների յերգի:

797

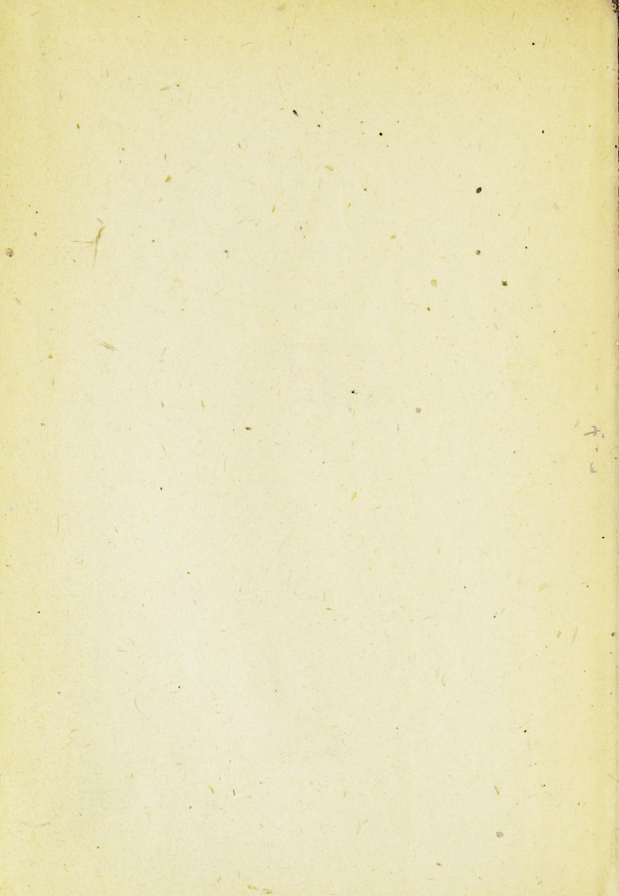

891.99
5-26

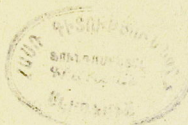
ՍՈՂՈՍՈՆ ՏԱՐՈՆԵՒ

ՍՏՏԻԳՎԱԾ Է 1961 թ.

Ս ԵՐՈՒՆԴՆԵՐԻ ՅԵՐԳԸ

ԲԱՆԱՍԵՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1930 — 1933

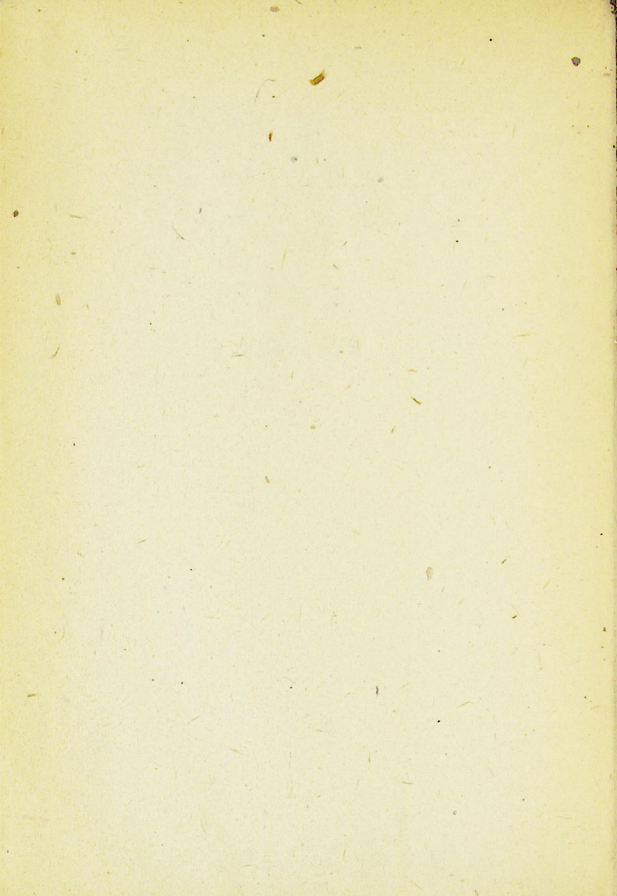

ԳԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1 9 3 3

277
9023
A II
29923

Quam. hupmogh' 85. 2upb0g
Stip. hupmogh' 8. hupmogh' 85. 2upb0g

ՍԱՀ ՅԵՎ ՑԵՄԵՆՏՈՒՆ

ԼԻՆ ՅԵՐԳԵՐԻՆ

Для них нет победы, для них
есть конец.

Ф. Тютчев

Մնաք բարձր, իմ հին լիրիկական յերգեր, —
Յափի և արածության անհետացող վերքեր:

Թողեցի ձեզ հովտում մուժի, մառախուղի.
Բռնելով մի պայծառ, արեղնափայլ ուղի:

Թողեցի ձեզ անցած ճահճներում ճղճիմ,
Դուք իմ թղուկ հույդեր, — յեղեգներս վերջին:

Մնաք բարով և դուք, — լուռ մենություն, և խիտ
Դեղին դուստր հողու, — ամենաժանաթախի՜ծ...

Միսեք, ընդմիջա մեռեք... Յե՛վ յեթե դուք մի ուր
Սուժեք նորից սիրտս — արդեն արեւովոր,

Այնժամ թող զոր միտքս, — և բարձրացած հզոր —
Յերկիրս թող կարդան դավաճանիս — նզովք:

ԿԱՊԸ

Մեռած զանազան տաղավառ ես եմ — մեռ
 Անցյալիդ, եմ իմ հողիս արեկտ-
 Սևի, զնգում ես սլացիկ, անթիք —
 Նայեմքերտե մի լաւորդոր ներկա:

Այնքան հեռու. յն անցյալը ճոռ եմ. —
 Անցյալն անխեղալ, անցյալը վայրագ.
 Վորին թողիք դու — առանձնիկ ու սեռ
 Յեմ թոյն կողմն անցար, — կամուրջներն ալքած:

Յեմ յեթե մեղք-մեղք անցյալն ես ցանկ
 Քո սրբի քնիկց... նրանից ե, վոր
 Նախնիք ինչից ախ մըրիկը զնկ
 Դու ափն հասար խոնջ, սրբով վերադարձ...

Հիմա ամոքված, ուն անցյալի հետ
 Մը վոչինչ չունես, ո վոչինչ, վոչինչ.
 Ահա, զնգում ես, զնգում հրահեք —
 Ներկայիդ հողը արեղակը ջրնջ:

Շեկ ջաղի, շեկ նստան պետ
 Շողում ե արբատ, զիկնում
 Վարդան անծալ ծովը վետ,
 Յերբ թիբանի յե հաղնում:

Ջուր ե աշնան ձայնը Թին
 Կանխում մեանող կսկիծով:
 Ստան՝ կարել եմ արդեն,
 Առաջատար հանել ծով:

Յետ, ալդ ծովում շխանմ, վոր
 Հաղում զիկուն, նրբաղբաց
 Հին Թեկը զիկավոր՝
 Կարանան պիբի ու զգտա:

Անն, առած նավակն իմ՝
 Փնջ եմ մտել յես ընդտա,
 Վոր ջաղջողան չող հաղնի
 Պիբառ արի ե բմբոռ:

Խ Ո Շ

Յերբեմն ուղում ես հիշել, թե այս նոր ջենքի տեղ —
 Խնչ հին տներ կային, — յերբ ուղում ես հիշել՝
 Մեկ եւ տեսար՝ միտքդ իրա հոնքը կիտեց.
 Յե՛վ սկսեց խառությամբ հուշն այդ հեռու քշել, —
 Այդ հին տներն պես՝ հին հույզերն եւ մեր մեջ
 Որ ըստ որե կորչում են, ինչպես տներն այդ հին.
 Յե՛վ, հիշելուց հետո, դաբը այս մեծ,
 Դարձնում է քեզ նորը, — հենց այդ պահին...

Մ Ա Շ

Վաչ մի անգամ այնքան սրտակեղեք,
Այնքան աղեխարջ ու այնքան ախուր
Ձեն զողանջել մահվան մռայլ յնդերդ—
Գյուղական ժամերի զանգերը խուլ:

Յեւ աղոթքներն աննյութ — ծերերի հին—
Հողիները խնկով ոծուն ու մութ,
Ձեն ցնդել կապույտում իրիկնային,
Այնքան մռայլամանձ, կաբկամաղնրթ...

Ծեր քահանան, վերը խորին թախծով
Յերկիրն է առաքում ալելուան իր՝
Նայում և նա անգամ մի կասկածով
Իր աղոթքը ուժի համար նանիւր...

Ու յերբ արդեն դուքս են գնում նրանք—
Աղոթած պառափն ու ծերը ախուր,
Քահանան, մոմի դեմ, անտեր, մենակ,
Մըմնջում և վերջին աղոթքը խուլ...

ԲԱՆԻԿԻՆ

Արդեն մեծանում եմ և դարձան թաղակ՝
 Ամբան մեջ եմ մտնում — Արդեն մեծանում եմ
 Իսկ դու, իմ լնվ լալիկ, խաղախոսներ աղաւ,
 Եյանքը ալ դրոշն իր դեմդ ծածանում եւ
 Շնոր մեծանաս, դամասս դալարանյուդ մի ճոռ՝
 Կներմակեմ ինքս, ներմակ, վոնց ակաղի,
 Բայց կկանայեմ յեւ, Բն դու դամնոս պայմաս,
 Մաւիւնյան դարի մարտիկ քաղաքացի:

ԼԱՅԻԿԻ ՔԱՆՈՐ

Հիմա իմ յերկրի ճյուղն
 Դաշտերում սերմն է ցննել,
 Յերբ անցնի որն այս միդոս
 Աւ լինի մննալ ու գալ,
 Հողի որում, վարձան թնն
 Հառիկներ պիտի հայթնն:

ՄԻԳՈՏ ՈՐՎԱՆ

Զմեռային՝ որ դու միշտ,
Սիրում եմ քեզ ամբողջ հողով:
Չէ՞ վոր քո ցուրտ յերաներում —
Հողին՝ կյանք կա, մարդուն՝ դարուն:

Ո՛ր գեղեցիկ, որ դու միշտ,
Սիրում եմ քեզ ամբողջ հողով:

* * *

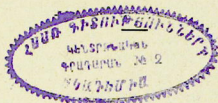
Յերեկոյ յիւ Ալվառ մի զունդ
Սուգիկեց ցրտի ճերմակ միղումս
Ժմենեց Սրեն ել չի դալուս
Բայց և ահա հողիս հլու
Հեռավոր մի հույսի փայլի՝
Ասում ե ինձ, — մի ալալի՛,
Ձե՛ր փոր հենց այդ դիշերն և մառ
Ծնում որը արեալաւ:

ԳՅՈՒՂԸ

Առաջու ե, առաջու:
 Գալտի վրա՝ ղամանդադ:
 Անա զյուզը գարափոր:
 Միանի ծախը գանգադ:
 Անա հայտեր ու բարգեր:
 Դեղերի է աթաղի:
 Ֆներ, հյուզեր ու բակեր:
 Շինված ցեխից ու ջաղից:
 Գրաից վարձան զյուզը մեր:
 Հին է, քնդուց ու արագում:
 Մինչդեռ ամեն մի առն մեջ:
 Մի հար կյանք է խլուռում:

ՄԱՌԵՐԸ ԶՄԱՆ

Գիշեր է, գիշերու Ու ցուրտ, ու մշուշ
 Մահերը անցյալ դարունն են հիշում
 Սպանեցեք քիչ, դողացող ծառեր,
 Յիվ լիջ մի ձմեռ չի տեսնա դարեր:
 Ո ջուռանվ, ջուռանվ հյուղերը ձեր հեգ,
 Փայտալուծ կասեն,—տերեւներ, յեւեք:

ԴԱՏՏԻ ՀՄԱՅՔԸ

Դադա իմ Արարայան դու արեհոտ.
 Հեռաստաններդ կապուլտ միգրով.
 Բացել ես հազար շնկ առավոտ,
 Հազար սիրտ լցրել խինդ-ազմուկով:

Նայում եմ ահա զմրուխտ հեռուն,
 Խմելով ջրգլիդ բալդամն անծայր:
 Արարատ սարն ե ինձ հմայում,
 Յերկնապաշտ ու լուսապայծառ:

Կարո՞ղ եմ չղգալ — կանաչափայլ —
 Քո սյգիների բուրմունքը թաց.
 Արտերիդ ծուփը այն անբարբառ,
 Քո հեռու-հեռուն զմրուխտաբաց:

Անբաշտ դադա իմ Արարայան,
 Որորան դու մեր հնամենի,
 Թող այսուր յես քո գեղեցկության —
 Հմայքը խմեմ, վորպես գինի:

ՄԵՐՈՒՆՈՒ ՄՏԱՄՈՒՆՔԸ

Շատ եր դարձացել Ստեփանն ապեր,
կանգնած տան ըակի ծառի ջվաքում —
Թե՛ սի գլուզացոց իւրար հետ կապեց,
Ինչո՞ւ յեն դաշտը միասին հերկում...
Յերեկ՝ ամեն մարդ՝ առանձին տան տեր,
Առանձին գութան... առանձին չութ...
Յերեկ, զրկւոյց զրկիցին կատեր,
Եսոր մըստին... եղ ինչո՞ւ... ինչո՞ւ...

Համայնացումը յերբ լինի լրիվ—
Մասիսներից մինչև ցրտին տայդան,
Յերբ ժուխերն առանձին, ցաք ու ցրիվ,—
Վերջնականորեն մոտ իրարու գան,
Ո՛վ և այն յերջանիկ հոմերը նոր՝
Ամբողջապա՛ս ապրող այս մեծ զարով,
Ո՛վ պիտ յերգի մի ուր ավելի խոր,—
Նպոսների հպոսն իր քնարով...

ԼՈՐՈՒ ԶՈՐՈՒՍ

Աղջիկներն ինչպես փերիներ չեղյալ՝
 Լցնում են ձորը զվարթ ծիծաղով
 Նրանց մազերին նստել ե յեղյամ
 Աղամանդափայլ, արևի շողով:

Վըռում ե անվերջ գետը արծաթե,
 Նրանք կուճերը սուզում են ջրում:
 Մինչ ալիքները, բաշերը կաթե,
 Աղջիկների պես՝ իբար են հրում:

Զուլալ յերկնքի սաաինը կապույտ
 Փռվում ե խաղաղ ձեռպերի վրա:
 Վոսկուն արևը զվարթ ու անփույթ,
 Սարի շրթունքից հանում ե իրան:

Հանկարծ խրաչում են ինչպես պախրածներ,
 Խրաչում են նրանք, յերբ ձորի ճամբով
 Ջահել հովիվը բարձրանում ե վեր,
 Միբարձ՝ լեռնային սիրտ տազնապոփ:

ՅԵՐԳ ՑՆԾՈՒԹՅԱՆ

I

Այտեղ, յերեկ, մահն եր շրջում ժանրաթե
 Մովսիսով դաշտերից-դաշտ, սարհ-սար,
 Այտեղ, յերեկ, ազգն եր յնկում ազգի դեմ,
 Վորպես անեղ, արյունարբու քանասար²⁾...

Այս յերկրի մեջ բազմալեզու, բազմազգի՝
 Ամեն մի քնք, ամեն մի սնք, ամեն տուն,
 Ունեւր վոխի, վրեժառու խնչ բազկի՝
 Հաղարամյա մի արյունոտ պատմութիւն:

Նայիրահան հին գետերից մինչև Կուր,
 Մինչև Ճորոխ, մինչև Մուղանն անապատ՝
 Ազգամիջյան սրբքն եյին սուր զարկում,
 Արյունընձեղա, կատաղի ու վայրարաւ:

Արյունալի պատմութեանն այդ վերջ չկար,
 Թե՛ չհասնեւ լիննյան ձեռքը կարող,
 Թե բանվորը, դուղացիները այնքան
 Չթափեյին ըմբոստութեանն ու կորով:

²⁾ Բանասար — կատաղի գայլ:

II

Յնծան, ցնծան Անդրկովկաս շողջողուն,
 Անդրկովկաս, բազմալեզու, հին յերկիր,
 Վորպես անմար ջերմությունը կրակի՝
 Բո փառապանծ դրոշակն ե փողփողում:

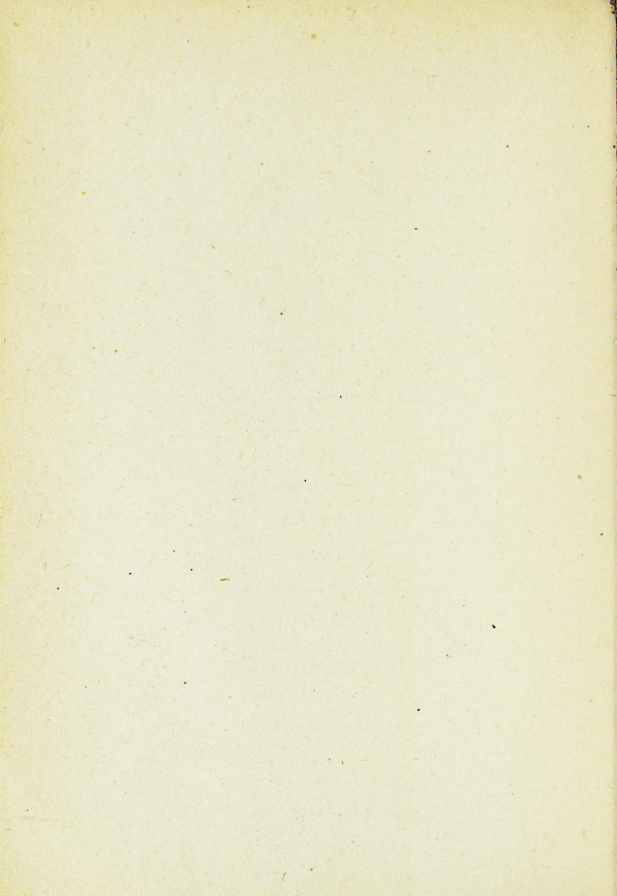
Արարատից մինչև Կաղբեկն անառիկ,
 Մինչև Կասպից աղի ջրերն ալեկոծ,
 Մինչև Սիրիք, մինչև Բալթիկն անլռին՝
 Հորձանվել ես մի խնդության ալիքով:

Ու բարձրագահ, ու յերկնակիպ լեռների
 Կառարներին, ցից ծերպերին թնդաձայն՝
 Կապել ես դու միլիոնավոր ձեռների —
 Յեղբայրության, հաշտության մի ծիածան:

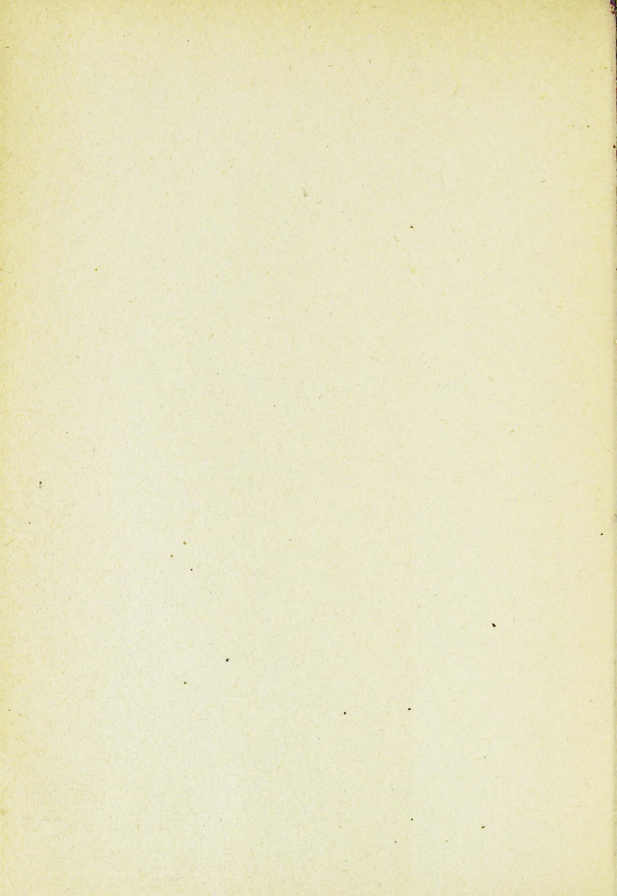
Յնծան, ցնծան, ստալինյան հուր ջնչով
 Հաղթանակած դու ամեն մի ֆրոնտում.
 Ինդուստրիադ բարձրանում ե շառաչով,
 Մանրանում ե հասուն հասկը քո աբրում:

Միասին են քո զավակները տքնում,
 Միասին են քեզ դարձրել նոր յերկիր,
 Միասին են թշնամու դեմ ձակատում,
 Միասին են յերգում քո յերգը կրկին:

Յնծան, յերկիր Անդրկովկաս շողջողուն,
 Ծեծ Միության արևելյի դու յեղբայր,
 Բարձր են պահում քո դրոշը փողփողուն
 Աշխատանքի բառալիոններդ պողպատ:

ԼԻՐԻԿԱԿԱՆ ԿՐԱԿ

ՅԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՅԻՆ

Նրա զգալի խաղողի, գիճալ յեկ մօր
դայրության մասին կարգալուց հետո:

Ты должен быть гордым как знамя

В. Брюсов

Գոհա պայքարի և հաղթության.
Հրաշունչ ըստ այդ դո՛վքով հզոր,
Բացվեցիր վորպես պայծառ կեսոր,
Վորպես կրակը Արարատյան:

Դո՛ւ դո՛վքում՝ կա մի սիրտ իմաստուն՝
Հեռավոր մեր այն պապերի ճորտ,
Վորոնց ջինջ լեզվին հայրենի, հորդ,
Լենինյան վոգի ավեցիր դու:

Նոր դպրության դու. դրոշակիր.
Նոր դպրության դու. հրե — դուռան.
Նոր դպրության դու — պես — յերգասաց.
Առաջնորդիր նոր թո՛ւ ընտանիք:

Թող սերունդները ներկա, գալիք,
Քեզանով զգան, թե դարձ այս մեծ
Ի՞նչ իմաստություն ունի իր մեջ,
Յե՛կ ինչ պայքարներ փոթորկալի...

ՅԵՐԳ ՅԵՐԳԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

(Խ ռ Խ)

Յերբ հաճախ յես իմ սիրտն եմ նայում՝
 Մտախի մի ձայն ե ինձ հմայում:
 Յես ունի եմ դնում իմ մտքերին,
 Դառնում եմ ինձ հետ յես մտերիմ,
 Դառալերի զուլալ յեղյամն ինչպես,
 Ու թափանցող ու պայծառատես:

Յես խորհում եմ, վոր ապրել արժե.
 Սիրաբ միշտ պանել վառման ու ջեկ.
 Պահել սիրտն ամուր, զբաշվորված,
 Որերի համար բորբ ու վառված.
 Լինել միշտ պայծառ, զգոն, արթուն,
 Յեմ առաջավոր՝ մղվող մարտում:

Ի՞նչ խորհուրդներ ու խոհեր բազում
 Աղմուկով յեմում սրախց վազում
 Քանգիս գորբ ֆոնին անպարագիծ,
 Դառնում են ըղբիս, — լուսն մի դիծ,
 Ու չապրած, չապրած խինդով խորին
 Կապում են մարդուն ու աղխարհին:

Այդ պահին, ահա, մի անհազուրդ
 Մարտով եմ զգում այնպես ներքուստ, —
 Յերգ յերգել ապրող մարդու համար,
 Վոր մարդը յերգի ու դառնա վառ,
 Վոր յերգից հետո, սրտով անքեն
 Ասի, վոր — յերգն այս յես եմ յերգել:

Հողնեւ եմ արգեն յես յերգերից —
Մեր դարի անսիրտ պոռհաների,
Վոր հողին արած ուղի քարոտ,
Յերդը չոր, ականջ ծակող վորոտ՝
Յեւ որերում այս մեծ ու յերան՝
Հաղնում ե թղթե գենք ու զբան:

Իսկ ուր ե, ուր ե մարդը ապրող,
Վառ յերդը նրա սիրտ արեող,
Ինչո՞ւ յենք դավ ու թմբուկ զարկում,
Յեւ միայն ճշն ու կանչը յերգում,
Թե՞ դուցե, հեշտ ե, թեկուզ, անյեւ
Թախե՞ծը՝ խնդով փոխարինելու:

Զգո՞ւմ ենք, վոր այդ յերդը ճշուն,
Վորպես թիթեղե թեթե թոչուն
Զթռած անգամ մի քիչ անդին՝
Ներքե ե ընկնում, վորպես ամպից
Պոկված արծիվը հետահարված —
Արյունաթե ու արյունամած...

Զգո՞ւմ ենք, յերդն այդ կո՞ւտ ու ամուր՝
Դարձրել ե մեր խեղճ սիրտը ամուր,
Յերդ, վոր ջաշով ու ճիշով արբած,
Զի գտնում վոչ մի դուռ ու դարբաս...
Յեւ, վոր չձնված մեռնում ե խեղճ,
Զթողած մի հետք աջխաբհի մեջ...

Հասկացիր, ով նոր արուբատուր,
Վոր ամեն դարբաս ու ամեն դուռ՝
Ուր խնդ կա խոր, ու տրորություն մառ...
Յերգեր են ուղում իրենց համար...
— Տո՛ւր, արուբատուր, յերդդ հրկեզ,
Վոր յերգենք նրան ե զգանք մեզ...

Յերկիր, ներիք իմ կշտամբանքիս,
Դրա համար ըստ եմ յես անհանգիստ.
Շատ գիշերներ եմ կրել աննինջ,
Ուղեղըս արել ալեկոծ լիճ.
Դեռ չերգած յերգի համար այն վառ՝
Ապրել եմ խոր մի տխրություն մառ:

Նոր տրուբատուրներ, յես այսորվա
Մի յերգ եմ ուղում հզոր, որվա
Իմաստը կազմող մարդու անքեն,
Վոր ասի յերգն այս յես եմ յերգել.
Յե՛վ քանի կան զեռ թմրուկ ու ճիչ,
Յերկիրն հաղիվ թե մեզ ճանաչի...

ԱՌԱՎՈՏ

Առաջադր բացվեց — Ներգահներով կեղուհն՝
 Հրաբորբ յեկար դու, խորհրդային արեւ.
 Քո արեւի շողջնով, քո արեւով հասունե,
 Թող յերգերըս ախոր իմ իսկ արնով գրեմ:

Միբանի յե դառնում հորիզոնը անժիր,
 Դու, ալիք տո ալիք, յերկաթե մի սերունդ —
 Մղում ես պայքարի, մարտնչումի, գործի,
 Վորը լուսապայծառ ապագա յե կռում:

Իմ սիրան ել, առավոտ, հպում եմ այն թասին,
 Վոր դու յես տվել ինձ, խորհրդային արեւ.
 Խորհրդային արեւ, ջերմ ու փուրկուրալից —

Թող յերգերս ախոր — իմ իսկ արնով գրեմ,
 Վորքան մեր պապերը ապրեցին թույն, թախիժ, —
 Դու, առավոտ, այնքան խնդուի՛ր յուր ես բերել:

ՊՈԵՏԱԿԱՆ

Քո գրած յերգերը՝ թիթեռի պես —
Մի վարկյան են ապրել, ո, սիրելիս,
Յերգի՛ր յերգըդ դու քո սրտով հրկեզ,
Բուռըն, ամբողջական հույզերով լի:

Յերգը պիտի լինի վառող, շաշուն,
Վոր արյան մեջ խաղա, ինչպես հրե
Կիրքը՝ վողնուղեղում, — վոր այս հնչուն,
Շառաչուն եպոխան, կյանքը բուրե...

Զանիլ քնարիդ, պոետ. և յեթե դու՝
Կյանքը՝ ազնիվ հույզի լեզվով յերգես՝
Կհապես քո կյանքը ապրող մարդուն,
Յեվ սիրտըդ՝ աբեի յերթին հրկեզ...

ԳՈՒՍԱՆՆԵՐԸ

Մեր այս մեծ որերում, յերբ ցնծաղին,
 Թնդալի թափուն և զարծում առաջ,
 Յերբ անտառը կարմիր գրողակի —
 Յուցերթի յև յելնում բաղմազառչ,
 Այդ բոլորից հետո, մի անհանգիստ,
 Խլբաացող, յետուն, լի ափն ի ափ —
 Հույզով եմ յես լցնում հստակ հողիս —
 Ովկիանոսի անհուն ջրերի չափ:

Նայում եմ յես — յերկրիս յերեկվան մուխ,
 Այսօրվան ջինջ, պայծառ, զռայլազնդ.
 Յեզ պահ մի՝ կանգնում են մուխով անգութ
 Դարերը հին, մույլ, ու սիրտ մաշնդ...
 Յեզ իմ հողին՝ թռած նետի մի պես,
 Առած ըորը բերներն իմ արժեքներ՝
 Հեռունիք և տանում... Վորտեղ և յես՝
 Տեսնում եմ պատկերը ամբողջ հնի...

Յես լսում եմ ձայներ թախծի զհշտով...
 Յոթնադի բամբու մի լարերով թաց, —
 Նվազում և ծերուկ դուստնն անթով,
 Դղյակի մարմարե սյունին կրթնած:
 Յեզ տեսնում եմ նրանց, թափազդեռա
 Իշխաններին, վորոնք սրտերով հուր՝
 Ապրում են հանգ մի կյանք, համակ վոսկե,
 Վոտաններում մարմար ու վոսկեզուռ: —

Յես տեսնում եմ գյուղեր — բոկոտն ու մերկ,
Այդ խոկ վոստաններից խարադանված, —
Սմբակակոխ դաշտեր, արոտ ու հերկ,
Աղքատության սերմով տառա ցանված: —
Տեսնում եմ կռիվներն անադորուն,
Ծնչումն ըմբոստության երախ, վոգնւ.
Յե՛վ այն քննը դաժան, քննը, վորով —
Զինում ե ընչաքաղցն ուժն իր հաղու...

Մինչ Գողթան դուռաններն, ո, վորպիտի
Հրե յերգեր են հար քնարերգիւ —
Հեթանոս Վահագնի, Երո մասին, —
Կամ Թե, Նախասարգին՝ վոնց են վաղել —
Տխուրաչ յեղջերուն — յեղը պարարտ,
Վորոնք, վոր յերկնահաս խաբույկին զոհ՝
Ճենճերային պիտի... Յե՛վ ամեն մարդ՝
Յերջանիկ ե կյանքով, պայծառ ու դոհ...

... Յերջանիկ ե ճնրտը... Տերը անկուշտ.
Խուղը խլրդաբունյն, վոստանն առատ...
Յե՛վ կարծես չի չոքել մարդկանց հոգում —
Խառասիրտ կարիքը — Թեատարած...
... Յե՛վ, վոր գյուղերից վողջ, պալան-պալան —
Մուխն ե յելել, վուվել դետերն ի վար,
Յերջանիկ են ամենքն, ուրմի, անլաց, —
Ու... չի յեղել պայծար, քաղց ու ավար...

Բայց, բիրեն իմ ահա — մութի միջով
Թափանցում են մի խուց, ուր վոր անծիր
Տրամության մեջ իրա, փետրե դրչով
Յերկնում ե պատմադիր Խորենացին, —
Մեծ դուռանը մեր հին վոսկեդարի,
Վոր հայկական տեղեր ու սաղավարտ,
Ու հսկաներ յերգեց վեհ, վիթխանի,
Մրտում հաղթանակի հաստատ հալատ

Ո, դու մեծ միամիտ, վոր տխրադեմ —
 Յերկնիցիդ դողողոջուն մոմի առաջ,
 Չսեռամբ դու միլի, արյունաթե,
 Մի դժբախտ ժողովուրդ քաղմահառաջ, —
 Վոր տընում եր, ըբտնում, վոր մաքմաքի
 Վոստանները լափեն ու հղփանան...
 Ավանդ, չեն դարձել դու և անյն լաքին,
 Վոր աչքերդ առաջ պիտի բանար —

Բաղում պարհուրելի և մարդկային
 Աղետավոր մի կյանք, վորը խոցոտ՝
 Յենթալիս յե յեղել քաղցին, մահին,
 Յեվ լափել ինքն իրան — իրա ըոցոմ...
 Ո, վորպիսի՞ դրչով, վորպիսի՞ սե,
 Մռայլ հջեր են մեզ թողել նրանք —
 Պատմադիրները մեր, վորոնք լուսն —
 Մի վայրկյանի մասին՝ չունեն դրած...

Ի՞նչ և յեղել կյանքը նրանց յերդում, —
 Տառապանքի հնչյուն, մահի կանչեր...
 Ու հանց սպիղանի՝ սրտի, հոգու,
 Աղոթքի զանդերն են խուլ դողանջել...
 Մինչ չոքել և ահեղ, խավարակուռ,
 Մռայլադեմ ժայռի նման անգայթ՝
 Մարդկանց հողիներում, ուսին նկուռ,
 Չարհուդ մըջնադարը անճառադայթ —

Յեվ ճենճերոդ վերքի, ցավի, խոցի —
 Մտքի խոյանքն իրա ըողիացող՝
 Յերդել և Գրիգոր Նարեկացին, —
 Հոգեղեն լիզվոմն իր ընդ աստուծո...
 Յեվ ապատում, անգամ անտապատում,
 Թանչ և լուկ ալբալան, խաչը անսերտ
 Ու յերկնքի ֆոնի վրա տբառում՝
 Զգվել են վանքերի սիլուետներ սե

Յե՛վ վանքերում մի բռն սեպուճիմ,
Մեկուսացած ամբոխ՝ սրտով անքուն,
Շարական ե խնկել, աղոթե՛րդել —
Առավոտից մինչև մութ իրիկուն: —
Տարել ե հողվորը հացն իր վերջին,
Կովը, յեղը ե իր գանդը պարարտ,
Յե՛վ նրանք՝ զորութեամբ իրենց խաչի՝
Որհներգել են կծղած արոտ ու արտ...

Ահա, միջնադարյան մութի միջից
Տեսնում են բիրերն իմ արևածով —
Մի նահապետ Դուչակ-պոյծառաջնի՞,
Մի Ֆրեյկ՝ բողոքն անհուն թախծով...
Յե՛վ լցվում ե սիրտս մի դառնութեամբ
Այդ ծեր դռնաճանձերի՝ վշտի համար,
Վորոնք կյանքով սե են — վորպես սե ամպ-
Յերգերով՝ արել նման անմար:

Ո, մռայլ են յեղել մեր տխրադին —
Գուտանների յերգերն հազարաձև —
Յե՛վ վորպիսի՝ ցավով նրանց հողին
Յեղերերգել ե խոր ու մխայել —
Նրանց յեղերգներում՝ յես մի անշար
Ժողովուրդ եմ տեսնում, ե խաչակիր,
Յե՛վ առապած, ե՛ խեղճ, ե՛ չարաչար, —
Սե թախծով լեցուն մի վողջ յերկիր...:

Յերկիր, վորը խուժում հորդաններից
Վառնակոխ ե յեղել... վորի հողում,
Ապառաժի նման՝ դարը դարին՝
Զարհուրելի մութն եր դաժան չորում —
Յերկիր, վորի կողին իր տիրոջ բերտ,
Այրող խարզանն ե անգութ շաշել,
Ու մը հոծ ժողովուրդ՝ դաբեր, անսիրտ —
Ապրե՛լ ե ու լացե՛լ, ու հառաչե՛լ...

Պատճառն այս է, վոր հին դուսանները
 Յերդերը չաղված են թանձր թախծով —
 Ու ճնշել և նրանց միջնադարի
 Քարացած ու մույլ խավարը ծով —
 Մինչև արեգական շնչով իր ջերմ,
 Բարձրացել և հզոր ու այնպես վառ —
 Քնարասիրտ ու մեծ, հանճարածեռ,
 Մեծանուն վարպետը — Սայաթ-Նովան...

Ու որանից հետո, հին, հայրենի
 Թախծոտ դուսաններն են յեկել անվերջ —
 Քնարել են սերն ու ցավը հնի —
 Սակայն, չհանելով յերկիրը մեր,
 Խոնավ վորջից, խուղից, մառախուղից,
 Այլ՝ թախծել են կրկին, բյուրապատիկ,
 Ու ձգտել են դանել յերջ և ուղի, —
 Տենչանքներով իրենց սին ու պատիր...

Տեսնում եմ քեզ, ահ, ո՛վ Աբովյան,
 Ո՛վ հրաշունչ յերդիչ-ցավի, վերքի —
 Յե՛վ քեզ, ո, Քաթիրպա՛, աղակաձայն
 Շեշտերը լսում եմ հախուռն յերդիդ,
 Վորի շեփորի տակ՝ ժողովրդին՝
 Ուղեցիր դու հանել կովի մի որ, —
 Կովի, վորն անմիտ եր, այնքա՛ն պատիր,
 Այնքա՛ն յերազական ու հանցավոր...

Յե՛վ զո՛ւր յերազեցին հայրերը մեր —
 Յե՛վ զո՛ւր այնքան մարդիկ հերոսացան —
 Անզոր եյին բերել արևը մեծ,
 Յե՛վ կամ խաղաղության մի ծխածան...
 Ա՛յդ և պատճառը, վոր հակա Հայկից
 Մինչև վորդիները նրա շնչին, —
 Անկումը յեռադույն դրոշակի՝
 Յերկիրն այս չպոկվեց չար հառաչից։

Անավասիկ յերգն այդ գուեանների, —
 Խորենացուց մինչև Վահան Տերյան.
 Յերգ, վոր մեռավ Կարմիր Նոյեմբերի —
 Առաջին իսկ զարկից... Ու հնորյա
 Մոխրից հառնող յերկրում, հաղթական մի —
 Յերգ շունդաց հզոր, բաղձադադակ.
 Ու պատմութեան բժրոստ, կամքով կարմիր՝
 Նոր գուեաններ մտան գլուղ ու քաղաք...

Ո, այդ գուեանների հրե հոգում,
 Նոյեմբերյան պայծառ լուսաբացին՝
 Դրոշներ շողացին արյունադուլին, —
 Յեզվ վորպիսի՜ թափով շունդացին —
 Նրանց յերգերը բոց, յերգերը նոր,
 Վարոնք հեղեղների թափով արագ —
 Սլացան պատմութեան դժած հունով,
 Վոր նշել եր Կարմիր Կամքը կրակ...

Հազարամյա ժանգը — թախին անձիւր՝
 Նոյեմբերյան շողով ցնդեց, անցավ.
 Յեզվ նոր գուեանները քնարեցին —
 Ներկան իմաստուն ու վաղը — պայծառ...
 Հին գուեաններն իրենց բարձրութիւնից
 Ընկան վորպիս ձյունի հյո՛ւսը փլչող.
 Զարթնեց յերկրն իրա մահու քնից,
 Զքնդաց մե՛ծ գործի, մե՛ծ շառաչով...

Հազարամյա սովի, վորով, քուրջի,
 Դժոռութեմ խափարի յերկրի բոս՝
 Սրբեց իրա մարմնի ժանգը վերջին —
 Ու յերաշտ, ու մամուռ, ու քաղաքոս...
 Ու ամեն գլուղ ու խուղ, ու խրճիթ գորջ,
 Վարոնք դարերի տակ ծանրը ձկուկ՝
 Յեւան, փողփողացին վորպիս դրոշ,
 Վոր աներկրորդ, պայծառ մի կյանք կանե

Յեզ կռեցին նրանք ջրանցքներ բյուր,
Գործարաններ, ու բյուր լույսի կայան
Ո, վաղ թի ուշ, յերկրում այժ՝ ամենուր —
Ձի վառվելու ճրագը նայիրյան —
Ձի լինելու մամի սիւռեաք սև,
Նրանց զանգերը խուլ ու մահնդակ.
Ո, այնքան վորոշ է, այնքան լուսն —
Յերկրիս զաւլքը մեծ, — յերկրիս ներկան...

Նա, յերկրին իմ՝ իր ալիրի, պինդ ձեռքերի
Անհուն ուժով, սրտով իր ցնծածայն՝
Կապիկն հողար-հաղար աշխարհներին,
Լենինյան արեւով ջերմ ու պայծառ —
Նա, յերկրին իմ՝ մարդկանց ձուկն ի մի,
Մի մեծ բնական ճառարանական,
Ու իր հաղաքամիտ վայտի մարմինն՝
Հաղալ յերկաթ, ու լույս արեղական —

Գործն այսորով՝ վաղը, փոքր է թվում —
Ավարառւմից հետո... Ուժն իր լարած,
Հանուն ապագայի՝ որը ավուր —
Նորից կռուցում եւ... Ու անվարան՝
Նայում առաջ անծայր, անհորիզոն
Տարածութեանց, փորն իր մտքի թափով
Ամփոփում է, կռում հանապազոր,
Յեզ դառնում հողով լա՛յն, և հրաբո՛րբ —

Նա, ա՛յ ճին դուռաննե՛ր, այն մարդը չե,
Վորն հորիզոնը յեկեղեցին,
Կամ նեղ բակը լինի... Այն մարդը չե՛.
Վոր յերգի ալիւռ, «է յեղեցի...»
Ձեզ, վոր ամեն մի մարդ, մեծ կու՛մ ջնջին՝
Դուռագնիս-տիտաններ են թվացել,
Նրանց հանգեալ յերկրիս մարդը վերջին՝
Ավելի մե՛ծ է և հսկայաձեւ —

Ահա՛ փասիկ մեր նոր ու թխալյա
 Մանուկները, նրանք ավելի վեհ —
 Մաքի թռիչք ունեն... Նրանք հաճախ —
 Ավելի բարձր են ու ավելի վեր,
 Քան ձեր դուռնադռներն ու մի ու զոգին.
 Վորոնք ձեր զոգողոջուն քնա՛րն եր լսի
 Վիթխարացնում, տալիս տհեղ հոգին...
 Վորոնք այսօր այնքան փո՛քր են, անո՛ղ...

Ձեյիք դուք յերազի այնպիսի յերգ,
 Վոր հազարը յերգեր, հաղարն զղար,
 Վոր ունենաք բոքը շունչ, արեի յեռք,
 Վոր մարդուն դարձներ հզո՛ր, զգա՛ստ,
 Վոր անցներ խրճիթից, ավանից դեն.
 Շաչնը ըմբոստ սիթմով աղատաբար,
 Վոր մարդկային հոգին սրբեր իր թեն —
 Աչքերից արցունքի ցուրը վարար...

Յե՛կ յես՝ այսօր, յերբ մի տխրությամբ խոր՝
 Կրկին հիշում եմ ձեզ, հին գուտաննե՛ր,
 Ձգում եմ թե ինչու այդքան տխուր —
 Յերգեր եք դուք յերգել սրտով անել...
 Խաղաղությո՛ւն, ո, ձեզ, խաղաղությո՛ւն,
 Հոգը ձեզ վրա թո՛ղ լինի թևթև —
 Ահա՛, շառաչում են յերկրիս խնդուն, —
 Արի գուտանները յերկաթաթև...

Լ Ի Ր Ի Կ Ա Վ Ա Ն Կ Ր Ա Վ

Ո՛ր դու իմ յերկրի Մա՛րդ, յերբ ծանր աշխատանքից
 Հոգնած գնում ես տուն, ուսիդ վաստակ՝
 Նայիր ներաշխարհի քո հույզերի հանքին. —
 Վորպես օվկիանոսի աղբ նստած՝
 Հույզեր ունես ինքրդ, վորոնք բռնեցրվելով
 Աշխատանքի պտհին, յերկաթեղեն, ամուր,
 Շոնգալից հողուդ մեջն ընդհուպ՝
 Պանուձ ես դու, վորպես դեռ չպայթող սամուռ:

Ո՛ր, հիմա ավելի խորն և դարուս մարդու
 Զգայական հոգմբ, առատաբուխ, վորպես
 Զրեբբ մթառնուս... Յե՛վ այստեղ ե, վոր դու,
 Զես ամբարիւժ քո աջդ, քո հրակնդ
 Ներաշխարհը մի պահե—Այդ պատճառով այսօր,
 Վարդ մարդիկ յեւած իրենց ափից, անքուն
 Քչգիտւմ են արդեն, թե՛ լիբիկան անդօր
 Մեռած ընդմիջու... Յե՛վ ի՛նչ թմբուկներ են դարձում:

Ի՛նչ ծնծղա ու ջեփուր... Յե՛վ վո՛րպիսի արագ —
 Դառապնելու սրտի հույզերի գնձ ազնիլի:—
 Նրանք կատարում են և՛ ժես, և՛ պատարագ,—
 Տեսնում մահացումը հիմար լուռնի,
 Արենների անհատ... Աշնան վոսկետեղեւ
 Ծառի մերկանալը, մահ ու մեկուսացում...
 Յե՛վ... կարծում են արդեն, դարուս մարդը հրե՛
 Դրանցից դուրս՝ չունի և՛ սիրտ, և՛ զգացում...

Նրանք, այդ հին յերդի թմրկահարներն այստե՛ր՝
 Ելեզիական, ճղճիմ, թեկուզ և լորձունքոտ
 Յերգով փաթաթվում են մենակուխտան վզով,
 Յեվ թըջում են իրենց զառն արցունքով—
 Վճրն և յնքը նրանց,—զարձ դեպի հին դարերը.
 Մարմնավորել ինչ-վոր բերլիական Յեղիա...
 Հեծնիլ պեղառ ձիեր, կողքերից կախ սրեր՝
 Շրջել ասպետների պես՝ զոյակներից—զոյակ...

Յեվ կարծում են անա,—սրանումն և արդեն
 Իսկական կյանքն, ու սերն, ու լիբիկանո
 Բայց լենլնյան Մարդը՝ միջն այդ նետել և դե՛ն,
 Ու ծիծաղել այդ խեղճ, յողբերդակա՛ն
 Մտքի վրա այնպես, զորպես կարդում ենք մենք՝
 Դո՛ռ-Կիթոտի մասին, կամ Նազարի մեր քաջ.
 Վորոնց մեջ ծա՛ղր կա խոր ու անննդ,
 Մա՛ղր, վոր արցունքով, արցունքո՛վ և ներկած...

Յեվ մեր այս մեծ դարի որերում, դեռ
 Մարդիկ կան և նրանք չեն յերազում ինչե՛ր...
 Մինչ նրանց նեղ հողու փակուղու դեմ՝
 Նոր Մարդն իր մարդկային յերգն և ջաշիլ—
 Այդ վե՛հ յերդի ահեղ, և զեղեցիկ պահին՝
 Հողմահալած, մի խենթ նախիլի պես՝
 Նրանք գուրո են յեկել ճանապարհից,
 Ճշալով,—ո, հույզե՛ր,—փրկեցե՛ք մեզ:

Իսկ նա, յերկրիա Մարդը, այդ անցումին
 Նայում և ջառնասիրտ իր ներքինը, մի պահ՝
 Նայում և, ու լսում իր մեծ կառուցումի—
 Հաղթական վորստը, վոր տիրաբար
 Զնգում և իր հողում... Ո՛ր, այդ գնդոցն և թիժ —
 Թորք սուգում նրա գետալները հողու,—
 Դեռալ այն հույզերը, վորոնք լիքն են, զա՛տ են.
 Վորպես ասադեր՝ անհուն, պարզ յերկնքում—

Ու վորպէս ռազմի դաշտ մեկնող ըսանի՛
 Նրանք, այդ հուշդերը, մաքի գիւցիւլինով՝
 Սրերի պէս փալփուն պատշաններից հանած՝
 Հիմա լուրջ են ու խիստ—Դժվար ե հին հունով—
 Տանել յերկրիս Մարդուն, վորն ամեն մի վայրկյան
 Կալում ե վո՛չ միայն տարերքի դիմ՝
 Այլև վերաջինում ներառիսհին մի կյանք,
 Վորին միայն հենց այդ Մա՛րդը գիտեւ—

Յե՛վ անա՛ դրում եմ յես այդ Մարդու մասին,
 Վերը ի՞նչ պայքարում գիտե արդեն—
 Ձլինել սոմանաիկ, չցնորել լուսին.
 Աննպատակ չերդել ծառերի բույրը թէն.
 Կանանց քայլը չերդել, վորպէս արիողետ.
 Զնամարել անը վուզու հզոր խթան.
 Մի Մարդ, վոր հողին ի՞նչ կապեց պայքարի հետ,
 Յե՛վ պայքարում հուշդն ի՞նչ կռիվակերպված դտավ...

Հայհոյեցեք դուք ի՞նձ, դուք, վոր հին դարերի
 Անգուշն հուշդն եք ուղում—Յե՛վ դուք, դունստ պոեա,
 Վոր վոսկիձույլ վոտքն եք յերգում աղջիկների,
 Ու կարծում ձեզ հանճար, Շիքսպլի ու Պոյի,
 Դուք, վոր արխիվում ձեր ունեք միշտ յերկու յերդ՝
 Մեկը սրտի համար... մյուսը ըսնվորական...
 Յերբ փոփոց եք դալիս, թեև սրտի մեջ վերք՝
 Բայց կարծում եք ունեք նոր ներվ, ու նոր մկան...

Պատահում են կյանքում նման բաներ
 Անցյալ տարի, ավագ մեր պոետն ել հրե՛
 Վորպիսի ջերմ յերդեր, ու սաք տողեր դրեց,—
 Վոր մեր դարին կապվեց, սիրտը չաննեք—
 Անցյալը ներթողող տխուր քնար.
 Բայց կապվելո... նրան թե՛ պարզ, թե՛ բարդ թվաց,
 Թող ների մեզ, վոր այդ, վոր մեր պոետը, նա,—
 Նոր հուշդեր յերգելում՝ խիստ անտարբեր մնաց:

Այն ինչ՝ Հովտեմերից մինչև ախար ամբողջ
Տեղաշարմենին յեղած, միշտ հնի ու նորի
Պայքարն մն ահեղ ե՛րա յե անհողողող,
Ուր Մարդն և միշտ փոխվել որը-որին
Վճիռ եպոխան, կամ վճիռ դարաշրջանն անցած՝
Այսքան փոփոխումներ, այսքան դործեր,
Այսքան հույզ և ավել... Յերբ մարդը Մարդ դարձավ
Ու իր նոր հրովը միլիոններն թրծեց:

Յեվ, լենինյան դարն հնից նորին անցած
Այդ Մարդը կա, վորը փոխում և ու փոխում,
Թեև նրա մեջ ել հնի ճահճից ծանծաղ,
Ու հին առվի մամուռն և հաճախ կախվում...
Բայց նա՝ դործն հրով, դործն ըող-ըող սրով
Քերում և անսպասելի մամուռապատը հին.
Թրծվում, պայծառանում իր ուժիսկան հրով.
Փողփողում, վոնց սուբը ռազմի ճանապարհին:

Յեվ այն սով և կարծում, վոր այդ Մարդը չունի
Լիբիկական պահեր ավելի լուր, դժաստ,
Դանց աստղերն անհամար, քանց լայնքը անհունի
Վորը ծավալվում և, փոփում այնքան,
Ընդդրկում ամբողջը, հեռունները թռչում
Վորպես մրդկանով, վորպես բաղն,
Վորին հին հույժն ուզող չնչին ճիճուն,
Յերբեկ իր կյանքում չի յնքադել...

Կա ավելի խորունկ, լիբիկական վեհ հույզ, -
Դան այն հույզը, յերբ իմ յերկրի Մարդը արի
Առաջադից գիշեր, ու գիշերից մինչ լույս՝
Կռում և մի աշխարհ ու մեծ, ու վիթխարի—
Կա ավելի խոր հույզ, յերբ նա համառ—
Տքնում և ու կռում որորոցից յեղած,—
Ու դեռ չծնված ա՛յն մանուկներն համար,
Վորոնք պիտի ժպտան վոնց այգաբաց:

Յեզ իմ յերկրի Մարգը, վորը անցել է վեհ
 Կովի եպոխաներ,—յեղել է հաստակում,
 Բանաւորում ընթա, ու ջուլտ ստեպներում անվերջ,
 Նա չէր ըմբոստացման հույզերը կուտակում—
 Նա ինքը չէր արգոյք, նա ինքը չէր միթե,
 Վոր ավեց մարդկութեան մի լավ մասին—
 Լիբիկական հույզեր, վորին պայծառ Դյոթեն՝
 Իբա անհունութամբ՝ չէր յերազի...

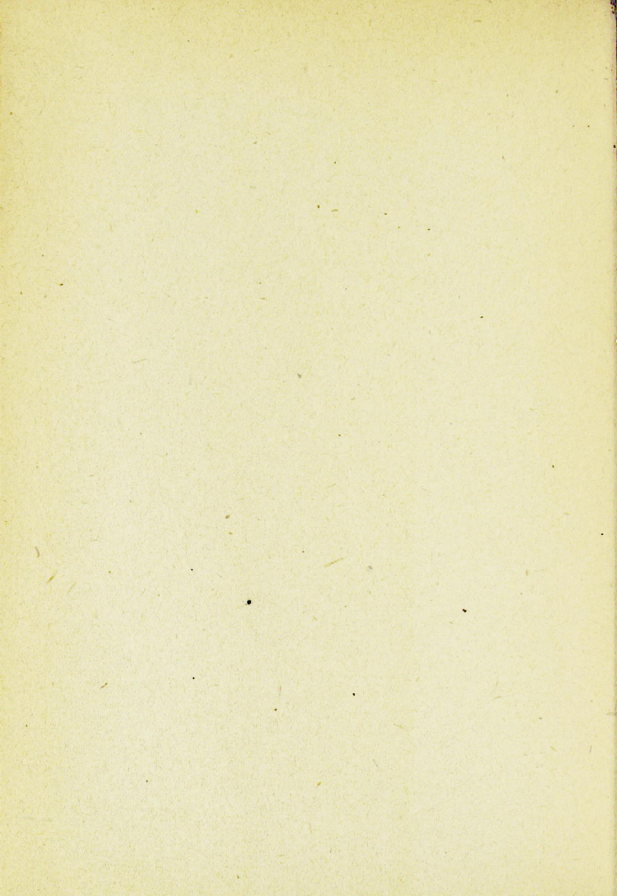
Յեզ իմ յերկրի Մարգու հողում թե ջերմ, թե սառ,
 Լեռնացիք են արդեն նոր հույզերը արիւ.
 Այսօր, յեթե նա իր ներաշխարհին անոս՝
 Բարի քնարով յերգոյ մի պոեա է լիբիկի—
 Յեզ յերը, դործից, Մարգը տուն է գնում հողնած,
 Յերը հողնած է լինում, այդ հողնութեան մեջ ել՝
 Նբա սիրուն է զարկում, է ահադնած—
 Հույզերը հնչում են լիբիկական, հնչեզ...

Այդ լիբիկան՝ այսօր, առնակա՛ն է, խոճիտ,
 Նա գնդում է, հնչում ամեն վայրկյան.
 Ծնչում է մեր զուրջը, ու ծովերի վրով՝
 Հառնում խուլ հեռուներ, ուր կա մի կյանք,
 Մի զունչ, վոր ջնչում է իմ յերկրի բախտով:
 Յեզ հասնում է նբանց, վորոնք թոքում,
 Գալարվում են դեղին պալատներում անդորր,
 Վորոնք ահ են հադնում է աղմըկում:

Յեզ քանի գնում է կյանքը մեր ուղացիկ—
 Դեպի հաղթանակներ ու բարձունքներ անառ,—
 Վոնց տվազը ծովի, վոնց ջեղջը ջեկ հացի՝
 Իր մեջ իմ նոր Մարգը՝ հույզեր պիտի բանա:
 Հիմա ավելի խորն, ավելի քան ծովը,
 Քան ովկիանը խորն են հույզերը նոր Մարգաւ—
 Դո՛ւք, ընկեր պոետանե՛ր, տարվեք այդ դանձո՛վ ել,
 Վորպես յերակ դտած շախտյորները զախտում:

Ձե՛ր և միլիոնների ներսը նայեք մի պահ,
նայեք, թե վո՛նց այս նոր մանուկների հողում
կենանում են հույզեր մե՛ծ, տիրաբար
Միշտ նորութունն հաղնում, միշտ աղմկում,
Այնտեղ նրանց սրտում, դուք կտեսնեք հույզեր՝
Վորոնք յերեւում են առատ, յերակ-յերակ
Յնծա՛, լիբիկ պոետ, — զրոգաւք պարզե,
Յնծա՛, հույզի աշխարհ, լիբիկական կրակ:

ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐ

ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐԻՆ

(ՆԵՐՔԱՂ)

Կոմունարներ, արևի տակ՝
 Դուք չեք մոռնալ մարտեր մղել,
 Ձեր վեհ մարտից ավելի բարկ,
 Ավելի մեծ մարտ ե յեղել...
 Բայց ուրիշ և ցոփ Փարիզում
 Անկումը ձեր, դահճի ձևքով,
 Վորը խեղդեց ձեր ընդդիմա
 Ու մեր սիրտը լցրեց վերքով...

Յեվ այսօր չե մեր սիրտն այնպես
 Նորից բացվում վերքերով հին.
 Մենք միշտ ու միշտ հիշել ենք ձեզ,
 Պայքարների դաժան ժամին:
 Յեղել եք դուք մեզ հետ, արի,
 Մեր պայքարի բորբ ճակատում.
 Բարիկադում հոկտեմբերի՝
 Ձեր աչքերն են հսկել արթուն...

Դուք յեղաք ձեր դարի խոսքով՝
 Լուսածեղներ ավետեցիք.
 Յերբ ձեր դարն եր լցվում Վոսկով՝
 Ընդդիմում պայքարեցիք...
 Յեվ դուրդիրում խեղճ ու տկար,
 Քաղաքներում մահասարսուռ
 Դողդոզացին կարգերը քար,
 Ձեր բարձրացրած սրերից սուր

Այժմ արեւուն ըրջում էք դուք,
Լիքն և նորից ձեր սիրան հրով.
Կանցնեք նորից դուք, հոնդուն,
Ցոփ Փարիզի փողոցներով...
Յե՛վ կվառվի դրու՛ր այն,
Կարմրաշույն գրու՛ր մե՛ծ,
Վոր որ՛րին Հոկտեմբերյան
Գրոհներէ պահէն յերգեցի:

ԲԱՐԻԿԱԴՆԵՐՈՒՄ

(Ա. Հյուգոյից)

Քաջաբար կոմոդ կոմոնաբների
 Արշունով ներկված բաբրիկադներում,
 Բիրտ պլանվորները վերցրին գերի
 Նաև մի տղա, — առանկրկու տարու:

— Ե՛յ, դուստց սպան՝ — առաանոյի հուտ,
 Նրանցից ես, ինչ ես
 — Այ՛, յեա ել եմ:—Միտոնն եյինք:
 — Հա՛յ, տոսց սպան, — սպասիր քիչ ել՝
 Քեզ ել նրանց հետ կռւղաբկենք... յերկէնք...

Ու պայթեց դաժան, մի խոլ համադարկ:
 Ու տղան տեսավ, թե ինչպե՛ս, անկար
 Իր ընկերները, — կանգնած պատի տակ՝
 Հնձվող խռաի պե՛ս դիտապատ ընկան...

Վոյ՛ջ մարմնով դողաց
 Գուհատված տղան:
 Բայց մտանալով մռայլ սպային՝
 Մկեց աչապե՛ս,
 — Պարոն կապիտան,
 Թույլ տվե՛ք, վոյ յեա
 Մորըն իմ վերջին հրամեղաը տա՛մ
 Ու յեա գամ ելի՛:

— Իսկ ձի կոտիպի, վոր յետ գաս ելի.
 Ծլկե՛լ ես ուզում, խաբեբա լահոտ:
 — Ո վո՛յ, կապիտան, յես խոսք եմ տալիս:
 — Իսկ ձեք տունն ուր ե:
 — Շատրվանի մոտ:
 — Շատ լավ, դե գնա:
 Ու աղան գնաց:

Նրա յետեից, զինվորները բերա,
 Սուր քրքջացին.
 — Ե՛ր, Ե՛ր, կապիտան.
 — Այ թե պճեկ ավեց.
 — Այ թե լավ խաբեց եդ ճուշտ ոձի...
 Յե՛վ զինվորների քրքիջը խառնվեց—
 Պատի տակ մեռնող խուլ հռնդոցին...:

Բայց այդ քրքիջը կտրվեց հանկարծ,
 Յերբ աղան վազեց, կանգնեց պատի տակ:
 Ու գոչեց նրանց համարձակ ու սեգ,—
 — Պարոն կապիտան,—
 Պատրաստ եմ ահա,— դե, կրակեցե՛ք...

ՆԵՆԱԿԱՎՈՐԸ

Տեսնե՛ք այն մարդուն, վորը դնում եր:
Պրդյոք զուր գիտե՛ք, ծանոթ եք նրան:
Նա հենակ ունի, վորին հենում եր —
Վախտ ուսերն ու մի ըսբակ իրան:

Հոնքերի յերկու կեռերին կախած —
Իջե՛լ են նրբին թեւեր արծաթե,
Շուտով, մորուքի գլգերն արխառն
Կճերմակի, վոնց ըամբակը կաթե:

Այդ մարդը, ահա, յերբ պատերազմի
Մասին խոսում ե ամեն մի վարկյան,
Վորպես վաղեմի պարտիզան — ռազմիկ՝
Մարտերն ե հիշում քաղաքացիական:

Նա հենակ ունի... Բայց սրտի հրով
Պահել ե իրա ավյունն առնացի.
Յե՛վ գիտե՛՞ միայն անդհու պայքարով
Կսեղծվի գալիք կյանքը դեղեցիկ:

— «Դու, վոր զգում ես այդ իմաստը մեծ,
Ի՞նչ կանես, յերբ սե ամպը խառնա...»
Ժժ աված հարցին նա պատասխանեց. —
— «Կեցի՛ն՝ յես մի զույգ վտակը կտանամ...»

Բ Ա Ն Ա Կ Գ Ն Ա Ց

(Պեղիկական)

Սիրած աղես մի կաղնի ծառ,
 Եսոր նարմիւր Բանակի դնացի,
 Ենքան խելո՞ք, ենքան պայծա՞ռ,
 Վոնց վոր սրած դանակի դնացի:

Մոսին պիտի ձեռքը առնի,
 Հաստաւ կռնով, ամուր մեջքով,
 Գրանիցը մեր պաշտպանի
 Թշնամու գեմ, արթուն աչքով:

Մենք կոլխողը կը մեծացնենք,
 Բոլ մաշինա կաննենք գեղին:
 Թե հարկ լինի յես ել մի որ
 Կերթամ, կոգնեմ են լալ աղին:

Սիրած աղես մի կաղնի ծառ,
 Եսոր նարմիւր Բանակի դնացի,
 Ենքան խելո՞ք, ենքան պայծա՞ռ,
 Վոնց վոր սրած դանակի դնացի:

ՍԱՅՄԱՆԱՊԱՇԷ

Գնում ե նստած ալ ձիու վրա —
 Սահմանապահը. ու մտքում նրա —
 Հուշեր են դարձնում անցած ետնայի,—
 Մարտերն արնավառ խնայ Պերեկոպի,
 Էայն, խաղաղանշուտ ստեղծների մեծ...
 Կարակումը չեկ անապատի մեջ
 Լսում ե կրկն մի անեղ վառնոց.
 Զունայիդ խանի գլուխը արևոտ
 Ձեռքում բռնելով տանում ե ահա,
 Լուծված վրեժը սրտի մեջ պահած...

Գնում ե, նստած ալ ձիու վրա —
 Սահմանապահը. ու մտքում նրա
 Ձգվում ե կամուրջ Վարդափի վրով,
 Գնում ե ահա լեհական ֆրոնտ.
 Գուցե ե անդարձ... զնդակը զխեհ...
 Միայն պաներին պիտի խրատել...
 Տրիբունայից լսում ե կրկին
 Լենինին, նրա ամսն մի խոսքին՝
 Վորտեզից ձգվեց հաղթական ու սերտ,
 Դեպի ֆրոնտը ահարկու մի յերթ...

Գնում ե նստած ալ ձիու վրա —
 Սահմանապահը. ու մտքում նրա
 Հուշեր են դարձնում դալիք ետնայի.
 Նա դեմ ե առնում այլ Պերեկոպի,
 Ու մտածում ե, — ափելի դժվար,
 Ափելի դաժան, անեղ, արնավառ,
 Վորպես վրձխարի ովկիանի ալիք՝
 Վերջին, վճռական—մարտերն են գալիք...
 Մենք հաղթելու յենք... Այդ մտքովն իրա
 Գնում ե, նստած ալ ձիու վրա...

ՏՐԻԲՈՒՆԸ ԳԱՆՎՐԱՆԵՐ

Մեր սրտերում, ըմբոստությամբն իբր արի,
 հակայասիրտ, հակայատիպ, աներեր
 Բարձրանում եմ մեծանուն ու վիթխարի —
 Իմ աշխարհի Տրիբունը Գանդրաներ:

Շառաչում եմ նրա ձայնը շոինդով
 Քյուր-բյուրավոր սրտերի մեջ աննրկուն.
 Յեվ, սրտերը՝ ընդզգումով ու խանդով
 Մարա են մղում առավտայ իրիկուն:

Գռում եմ նա զորահնդեր կռանի,
 Գյուղացիական ըմբոստ խմբեր քաջածին՝
 Զորանում են նրա խոսքով դրանիս, —
 Կարմիր զորքն ու սուսերակիր այրուձին:

Մենք անհնգիք ենք: — Մեր յերկիրը ցածալի —
 Բարձրանում եմ հզորակամ, աներեր, —
 Բանի վրա կա մեծանուն ու պանծալի
 Իմ աշխարհի Տրիբունը Գանդրաներ...

Ա Յ Ե Ղ Պ Ա Ն

Սրտձ մի սուր սրի պես
Մի բան է սիրտս մտնում.
Ինչո՞ւ չե ալիպես հատնում
Օխտաբա... Յե՛վ ինչո՞ւ եմ յես —
Նայում չաբ ժամացույցին...
Դա այն ժամն է, այն բապեն,
Յերբ մի սիրա չարոփեց,
Յերբ յեղանք ոգի ցույցի...

* * *

Լինինի թաղման պահին՝
 Խոնարհից կարմիր անասոր.
 Խնդաց թշնամին անից,
 Մեր վիշաբ հըլի պես վառ երւ
 Զարցանքնց մեղանից վոչ վոք,
 Միայն դուստր, մի դուստր հառաչ
 Փոխաբեկից կամքի անողոք
 Յե՛վ մղեց մեղ առնջ, առնջ:

ԴԵՎՈՆԱԿԱՆ ՅԵՐԳԸ

Դեռ հնչում ե ականջիս
 Դեկտանական մի յերգ,
 Նրանում կա մրմունջի —
 Անբուժելի վերք:
 Ազում ե յերգն Իլլիշին
 Թախծով անեղերք: —
 Դեռ հնչում ե ականջիս
 Դեկտանական մի յերգ...

Ո, տեսեք, մանուկ այս բողբոջը,
Խնչդիսի ժպտով, խոր հավատով,
Տեսնում ե աչքերի առաժոտով,
Վոր Լենին պապը հավետ վողջ ե:

Փոքրիկի այդ ջինջ, մառաղ սրտում
Լենինն արթուն ե, ու միշտ արթուն:

ԼԵՆԻՆԻՆ

Յեղեղնե խաբխուէ խրհիթի զոսում,
Գործարանների լաբլրինթոսում,
Բամբուկե հյուղում, արտում բրնձի,
Յեւ խոր հանքերում վոսկոն, պղընձի,
Շրջում ես անքուն, զինում ես անգուլ—
Այն հիւ ե ասում, թե մեռել ես դու

ԿԱՆՑՆԵՆ ՏԱՐԻՆԵՐ...

Կանցնեն տաբիններ ու գարեր անթիփ,
 Յնա գիտեմ, վոր մեծ, Լինընին հոկա՝
 Գալիք սերունդը եւ խորունկ կզգա,
 Այլիւ ջրնջ ու հզոր կկերտի
 Նրա արձանը Յեմ այն, վոր այսօր
 Չկերտեցնք մենք, կկերտւի հետո
 Մեզ հզորաշունչ ու հուրհաւատող —
 Գալիք Գյոթեյի քնա՛քը հզոր:

ՎԵՐՁԻՆ ՁԻՆՎՈՐԸ

ԱԼԵԿՍԻ ՏԵՐԵՑԿԱՅ

Մեր արևի շինած զոգով զոսյլ
Լցված և ջո սիրտը պայծառությամբ
Բախտավոր ես, բնիկի վոր քեզ վրա —
Անցյալը չի թողել և վոչ մի ամպ:

Իսկ չես յեղել աղքատ, չես յեղել վորք՝
Վոչ ել ծանրացել և սիրտդ թափածից:
Ո, ինչ յերջանկության, ջո հրաշքը
Հողին չունի ցավի վոչ մի կծիկ...

Հավատում եմ, յերբ իմ հասակն առնես՝
Պիտի տեսնես վճիտ աչքերով դու,
Վոր մի հուր-հուր դրոշ, արնավառ, վես —
Փողփողում և ամբողջ յերկրագնդում:

Իսկ աշանա յեթե այդ որը ջինջ,
Այդ որերն ուր արևավոր,
Կանգնիր լուրիկադում և մարտնչիր —
Վորպես վերջին պահակ-վերջին զինվոր...

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ

Չ Ե Ռ Ք Ե Ր Ը

Վորպես անմոռաց զերբ՝ յես դեռ հիշում եմ ձեզ,
Ո՞ դուք, մահից գունատ փոքրիկ ձեռքեր,
Վորոնք զոր սպանված թաչնի թեկերի պես՝
Վախված եյիք փայտե որորոցից ներքե:

Որորոցի կողքին մայրն եր ընկած, մարմաք,
Սառած արցունքի պես, դեղին ստինքներով,
Վորոնց մեջ մաքական սրտի տաքություն կար. —
Ահ կսթ, ու սեք, ու կյանք, ու մայրական գործով:

Փակում եմ աչքերս, զոր չափսնեմ կրկին
Հուսնի սառած հայացք մանուկ դեմքի վրա՝
Կնոջ մազադաթե դեմքը, ուր մի յերկինք
Թափել եր ձյունեղեն սառնությունը իբրտ . . .

Յես շնա բան եմ տեսել պատերազմի թվին. —
Յես տեսել եմ ինչպես բիրտ կազակը թրով
Գլուխներ եր պոկում . . . Յես, տեսել եմ սվին՝
Մարդու սրտում խրած, մարդու ձեռով:

Յեմ ախոր, յերբ նորից, յես լսում եմ հաճախ, —
Գալիք, արյունոտ, չար պատերազմի մասին՝
Տեսիլներն մի շար ահավոր ու դաճաճ՝
Արթնացնում եմ ահա մտքերի մեջ յես իմ:

Արթնանում ե նաև հին որերի, մի հին
Վտճրի պատմություն, զոր անշիջելի բոցով
Հափլըփում ե սիրտս . . . i Յեմ իմաստը մահի
Գառնում ե հ' դոժան, հ' ավելի խոցող:

Մահը մահ է, ընկեր, բայց ե տմեն մի մահ
Իրա իմաստն ունի . . . Մահը՝ կյանք է այնժամ՝
Յերբ ընկնում ե մեկը զազափարի համար, —
Թշնամու զեմ մղած զոյամարտում զամանս

Իսկ այն մահը, վորը նշուեում են զեռ վոսկու
Մազնատները, հիմա՝ ու տարիներ առաջ՝
Աղբոհներէ համար նախ դառնում ե սոսկում,
Հետո՝ ըմբոստացման մի վիթխարի ջառաջ՝

Յեւ այժմ, յերբ օրով յես զրկել եմ վորդուս՝
Թվում ե, վոր փայտե որբողից, քո լուռ
Սչքերն ու ժպտը հառնում են իմ սրտում,
Յեւ հուշում են կյանքիդ պատմությունը տխուր

Ու մտքիս զնդանում շառաչում ե անհղ,
Մռայլ տեսիլներն մի ծանրակիր հղթա.
Հիշում եմ դառնությամբ վոճբապատում մահեր,
Գլտակցությամբ նրանց սարսափները հաղթած . . .

Յրում եմ ամբոխը իմ մտքերի մռայլ.
Յեւ որերում այս մեծ, մի սիրտուն,
Քնքուշ տխրություն ե իջնում որտիս վրտ.
Յեւ նման խոսքեր եմ մաքերիս մեջ ասում:

— Դու ել կարող եյիք արեւի տակ ապրել, —
Ունենալ սլբտ ու սեր, ու մարտնչում, ու կամք.
Կարող եյիր ապրել խնդություններ հրե,
Կապել ստալինյան պիտներէ փողկապ:

Սակայն, հայրեցիք զուր — հայրդ ընկալ հովութ,
Հարուստների համար, պատերազմի ժամին,
Այն ժամին, յերբ զեղին վոսկու տենչն եր վառվում,
Աշխարհն եր ավերում աշխարհավեր քամին:

Դու չիմացար, տղաս, թե արեւը կրկին
Քանի չըջան դժեց. քանի լուսին անցավ:
Ձեւը փոխվել քեզ համար իմաստը մեր կյանքի,
Լինքն եր հողիդ վոսկի թիթեռներով բարձած:

Այնքան փոքր եյիլը դու, այնքան մաքուր, վճիռ,
Վոր դեռ ինքդ մենակ՝ քեզ հետ եյիլը խաղում:
Աջունը դառնավ ըստ որորոցում քո ջինջ՝
ձառագայթ ու վոսկի տերեւներ եր մաղում:

Յե՛վ այժմ, յերբ սիրով յես դրկել եմ վորդու՝
Թվում ե, վոր փայտե որորոցից, քո լուռ
Աչքերն ու ժպիտը հառնում են իմ սրտում,
Յե՛վ հուշում են կյանքիդ պատմությունը ավուր —

Այդ պատմությամբ լլված իմ աչքերը, մոռոտ.
Պավար մի անցյալ ե բերում կրկին,
Ինքս զսպում եմ ինձ դիտակցության ուժով
Ունկընդբելու այն վոճրի յերգին...

Յերգում ե դիզերը աշնանային, մուսյլ,
Դու լալիս ես անվերջ. ե քո մայրը՝ մենակ:
Մի վոճրագործ բոռնցք իջնում ե ձեզ վրա,
Աչքերում կիրք, մոլուցք, ու ձեռքի մեջ՝ դանակ:

Դեզին սաթի նման դեզնում ե նա, անզոր
Մայրդ, . ե ճշնում ե Նրան կրկին վանել...
Վոլորվում ե մի թաթ մորդ բարակ վզով,
Ուզում ե դուրսը թույլ ուսերից հանել...

Մարդանման մարդը, կրքերի մի խանդով՝
Քաղաքում ե, վոռնում որորոցիդ վճիռ.
Ուր վոր որորվում եր մտնկությունըդ կաթով,
Մանկությունը քո թով, մանկությունը քո ջինջ:

Նա փակում ե լեղուդ, զորպեսզի դու վաճրին՝
 ձիչովըդ չմատնես աշխարհին ու մարդուն.
 Ու կարում ե ձայնըդ,—ժողպես բարակ ջրի
 Ձայն, զոր կնւլ ե դնում գետերի մեջ հորդուն՝

Յեզ էչում ե մայրբոյ Մինչ չոր ճիչը նրա՝
 Պայթում ե մատների պրկանքի մեջ ամուր.
 Կապարի պես ծանրը իջնում ե ձեզ վրա
 Ձաբ, անծիծանդ մահի լռությունը ամուր։

Բնճույշ, քնքուշ մանուկ, ահա, տեսնում եմ յեա՝
 Լռության մեջ այդ խոր՝ կտորած ձեռքեր.
 Վրոնք, զոր սպանված թռչիլ թիվերի պես՝
 Կախված են դեռ փայտե սրբոցից ներքևի։

Լռությունը խղած աշնանային քամին՝
 Ներս ե մտել, խառնում դանդուրները քո սնդ,
 Յեզ յերդում ե վայրի, ձեր ավերակ սեմին,
 Ու թռիլը մանում ու կաղկանձում անոներ։

Մինչ ճեղքելով քամին, նա, ահադնած՝
 Մարդանման մարդը՝ հեռանում ե արագ.
 (Գուցե ձեռքերը իր լվանալու դնաց,
 Գուցե ե արյան հեաք թողեց նրանց վրա . . .)

Յեա չգիտեմ, փոքրիկ Իմ հարազատ զորդուց
 Դու ավելի սիրած։ Որոշոցըդ հիմա
 Թող զոր վկա լինի. զոր մենք, դալիք մտրտում՝
 Կհատուցենք անմեղ քո ձեռքերի համար . . .

Փ Ո Ք Ե Ր Ի Կ ՈՒ Ջ Մ Ի Կ Ը

Պ Ի Ն Ա Ն Ե Ր Ա Ն Ե Ր Դ

I

Տարիներ առաջ, մեր յերկրում ավեր,
 Նորից կռիվ կար դառակարդերիս —
 Ա՛խ, վննց չհիշել . . . : Նմբապետ Ավին՝
 Մի փոքրիկ ազգմիկ վերցրեց գերիս

Փոքրիկ ազգմիկը ունեւ հրացան,
 Մեջքին յերկու ջարք փամփուռապաշտներ.
 Նմբապետի դեմ, նա կանգնեց անձայն,
 Կեցվածքով հպարտ, սրտով անվեհեր

— Վերտեղ են ձերոնք . . . և քանի հոգի . . .
 Ճիշտն ասա՝ յես քեզ աղատ կարձակեմ . . .
 — Վաչինչ չեմ տսի, վաչինչ . . . վոչ փոքի . . .
 Քեկուղ թրովըդ իմ սիրաբ ծակես . . .

Նմբապետ Ավին, արնալի մի ջուր
 Լցրեց աչքերը . . . ձեռք տարավ բեղին,
 Վստիկեց, դռաց, — բալլեմիկի ճուռ, —
 Տղերք, կանչեցեք — Նազան Բարսեղին —

— Բարսեղ, — խորովիլ ինչլիկու դյուլլով
 Նազան Բարսեղը մի վոսայուն տրավ,
 Փոքրիկ ազգմիկին քաշեքաշ տալով,
 Ներքեմի անջուր ձորակը տարավ . . .

Մի գնդակի ձայն . . . Ու հեռու հանդավ
 Խուլ արձագանքը ձորակի միջում . . .
 Ա՛խ, զմեց չհիշել . . . , յերբ ամեն անգամ —
 Պիտեբրական յերթն ե շառաչում

II

Թնդում են ուրախ թմբուկներ թնդուն.
 Յե՛վ յերթն ե հոսում պիտեբրական.
 Փոքրիկ ազգմիկը արդյոք չի՞ ժպտում
 Այդ խիստ ջարքերում դուռսդ ու ամրակամ

Ձի՛ կանգնել ջարքում նրանց ամրակուռ.
 Վարին նայում եմ — ուրախ, սրտազմի.
 Վարոնց մտազուսպ, պայծառ հայացքում
 Բացկլտում ե այն ազգմիկի վոզին

Կփռվեն մի ող նրանց ձեռքերի —
 Փողերն՝ հրացանի, թմբուկների, խոլ,
 Ահեղազդորդ թնդանոթների,
 Քանգելաւ պառավ աշխարհը խաբխուլ . . .

III

Փողոցում յերթ ե, տոնական մի յերթ,
 Թնդում են ուրախ թմբուկներ թնդուն.
 Յե՛վ կայտառ, հոսուն այդ տողանցքի հետ՝
 Փոքրիկ ազգմիկն ե ահա ինձ ժպտում . . .

Յե՛վ զմեց չհիշել . . . Յերբ պիտեբրիան —
 Տոնի վերջնական հաղթանակը դեռ,
 Փոքրիկ, այն փոքրիկ ազգմիկի նման՝
 Հազար ազգմիկներ կմեան անմեռ . . .

ԿԱՐՄԻՐ ՁԻԱՎՈՐԸ

Արդեն լուսարաց երւ իւռանում եր որը
Թշնամին՝ կրակով շարտովում եր անդին
Առանջւ Առանջւ Առանջւ — Կոչեց հերոսաւիպ
Կամանդիրը մեր, — կարմիր ձիավորը:

Ու փաղփաղուն օուրը կեռ պատյանից հանած՝
Խնչպես լուռն լեզու մարտահրավերէ՝
Սրէց մեր կամքերի ահեղ հետաններին,
Ու խթանեց նմուշ ձիուն շանթադրնաց: —

Ու յերգեցին յերկաթ կաքաղները յերգուն
Պօւլիմյոտները մեր, — բլուրների վրա
Հրանոթն ահեղ չոր կոկորդոֆն իրա՝
Հորիզոնը դեմի կարմրով եր ներկում . . .

Առանջւ Առանջւ Առանջւ Ու ավելի արագ
Փոխում եյին դիրքեր, — խրամատները հին:
Մերթ չեր լսվում ձայնը կարմիր ձիավորի,
Շուրջը Թնդուն եր ու համատարած կրակ . . .

Ու մեր միջև յեղած հորիզոնը մոտիկ
Հազեցել եր ծխով ու հրերով կիզուն.
Կախարդող եր դարձել անչար մահի լեզուն,
Ու մենք կապում եյինք շղթայաձև դոտի . . .

Կապում եյինք դոտի . . . Այդ վճռական մարտում՝
Դիրքից դիրք անցնում եր կոմանդիրը կարմիր,
Կամքերում մեր դնում պողպատյա կամքը իր,
Յեզ մեր աչքերի մեջ՝ իր աչքերը արթուն:

Կրահի Կրահի Կրահի Դիրքում մեկը փոփեց . . .
 Յերկրորդն բնկավ անհուշս . . . մոռաց զիրաժորք,
 Հերոսասակայ, մեր քաջ կարմիր ձեռքորք՝
 Պայքարի մոլուցքով կանչեց. — կովել, կովել . . . :

Ինչ էյինք մենք զդուս, ցո՛ւրաք, քա՞ղցը, ծաքա՞փ,
 Այդ խենթացնող մարտում վճռական ու վերջին,
 Դեպի զբճճ, զբճճ . . . : Ինչպես անդուսդ սելավ
 Մենք հորդեցինք առաջ սվիններով մեր ջինջ:

Մինչ մեր ջոկատները հրդեհվորված անտառ,
 Առաջ էյին զարժում մի լափլիզուն բոցով,
 Ու մեր սվինները անհունորեն խոցող, —
 Քանդեցին զիրքերը մեր թշնամու համառ:

Ու թշնամին փախավ բլուրներէց ի վար, —
 Նախիրի պես մի խենթ, խելախորոշս հոտի,
 . . . Հանկարծ կոմանդիրի ձին՝ ծառացավ վտաի . . .
 Ու ջինհլը ներկվեց կարմիր արնով վարաք . . . :

Ձեռքում պահած սուրը վերջին անգամ կրկին
 Հուրհրաց, յեվ կասկեց կոմանդիրը արի, —
 Առա՛ջ: Առա՛ջ: Առա՛ջ: — Նոր-նոր պայքարներէս,
 Մնաք բարով, արեւ, կարմրազգրո՛ղ յերկիր . . . :

ԲԱԳՎԻ ԲԱԼԼԱԴՆԵՐԻՑ

Յե՛ս քեզ պատմում եմ մարտերից մեր վե՛ն,
 Բազմի մարտերից մեր հերոսական.
 Յե՛վ դա կլինի քեզ անդին նվեր,
 Ի՛մ բոցոտ սրտից պրոլետարական
 Ատի՛ր, սիրելիս, դորձ քաղաքի այս —
 Մի հին մարտիկի պատմությունը պարզ:

— . . . « Մեզ տանում էյին . . . » Կատաղի թափով
 Ալեկոծվում եր ծովի հայելին:
 Մենք քայլում էյինք փրկեպատ ճամբով —
 Դեպի դժնադեմ բանտը Բայրելի:
 Մենք դնում էյինք հողնած ու անձայն,
 Մեր զուրջը ձիեր, սուր ու հրացան:

Յե՛վ ահա մեր դե՛մ քարացավ դորշու՛կ
 Բանտը, դժնադեմ և անառափոտ,
 Վարդեն իր ախրոջ հավատարիմ ջու՛ն՝
 Խնամք՝ պահակն եր կանգնած դռան մոտ,
 Վարը լռելայն, հենց վոր տեսավ մե՛զ՝
 Զգաստացավ ու ձգվեց լարի պես:

Սպան մի վերջին կատաղի հայացք
 Զոհեց մեզ վրա ու դնաց իսկույն.
 Յե՛վ այնուհետե բանտի ամրաժաժկ
 Մե առատապահ եր մեզ վրա հսկում.
 Առատապահ, վորի խու՛ւ ծածկի տակին,
 Մեռել էյին ինչ ընկերներ անդին:

Յե՛վ իշտ՛վ քողը մուգ-մթնշաղի,
 Մահելը սահնակ, վորպէս ըսցէ ունք-
 Կառդիականի ալիքներն աղի
 Զարկվում էյին ափերից ափունք,
 Վորոնք պայքարի յերդի պէս հնչուն՝
 Դողանջում էյին, ջաշնւմ, շառաշնւմ:

Ու բանտը թ՛վաց այնքան, այնքան նեղ,
 Վոր կարծես նա մեր կողերը սղմում,
 Հպում էր իրար, պատե՛րով անեղ,
 Սուղում գարշելի արշոնոտ տղմում:
 Աղաաության վեհ յերդի հուրն անընշ
 Մարզը զգում է միայն բանտի մեջ:

Բանտը լցված էր նրանցով, վորոնք
 Ունեյին ջլուա մկան ու մազու-
 Վորոնք վոր մի սր դնացին զբոհ,
 Գալիքի համար պայծա յերազով,
 Վորոնց խռովարկու հողիները տաք, —
 Տեսել էյին ոռւմբ, արյուն ու գնդակ:

Այնտեղ էր Կոտեն, վորը հինգ թ՛վին —
 Աղստամբության զրոհը պարզեց-
 Այնտեղ էր Ալին, մի հին բայլընիկ-
 Ռմբաձիգ, անվախ հերոսը Արսն:
 Յե՛վ անթի՛վ, անթի՛վ ընկերները մեր,
 Վորոնք կռվեցին այնքան անվեհեր:

. . . Գիշեր էր: Լուռ էր բանտը ծանրաթեփ-
 Գիշեր էր, և յես, լուռ ընկած մահճին,
 Մտածում էյի, վոր մեր ուժի գեմ՝
 Դարձյալ անդոր է թ՛նամբն չնչին:
 Դարձյալ դուրս կզանք . . . և այն ժամանակ
 Նճր մեր հատուցող ուժը կիմանան . . .

Թող նազխատերը, ֆեոդալը բեդ,
 Կամ անդլիացին, այդ ճարտար աղիք, —
 Գործադուլները դեմ ավրնարեկ՝
 Նյութեն հաղար մահ, արյան ճաղաղիք,
 Ֆրեջան բարձր, չար ու գլխավաճախ,
 Վոր էյանքը դեպի հին հունը դարձավ . . .

Թող վոր մտածեն . . . Յեվ այդպես, — թեկուզ...
 Յեվ ուրախանա թշնամին անարդ,
 Լինի մի վարկյան մահ, պես սնդուկի,
 Լինի մահաբիթ ու սուր, ու դանակ . . .
 Քատցնի թույնը չար սարսափները, —
 Անցած, դիզատիչ թաղավորները . . .

Այդ միենոյն ե . . . Մի որ մենք կենենք, —
 Ամբողջ աշխարհում, — մեր բանակն անծայր, —
 Պատմության նշած վճիռով անբեկ՝
 Գերաեղու համար — դալիքը պայծառ
 Մենք կենենք բանտից, հանքից ու հյուղից —
 Կենանք մեր մեծ ուղիով ուղիղ

Մտածում եյի . . . Ու յեկավ սպան . . .
 Յես այն զղացի, վոր ձգեցին ինձ
 Մառը հատակին . . . Հիշում եմ այսքան,
 Վոր չանցած մի քիչ՝ լուռ, ընկա ուղբից՝
 Հետո թողեցին հատակին այդ սառ,
 Վորտեղ այսպիսի տեսլիներ տեսա . . . —

. . . Կատարեալանը տեսա յես անծիր,
 Վորը ծավալվեց բերեբլու մեջ խոր,
 Մի նավի սելուկտ . . . և անգլիացին,
 Ատաֆները տակ սեղմած ծխամորճ՝
 Մի անտես ուժով այդ նավը քղում,
 Մածկում ե հետու թանձր մշուշում:

Յեզ հետո ուրիշ տեսիլներ յեկան,
 Չոր իբր թովը իրա անդունդից
 Ազմուկով յեկավ. վորպես ուրվական,
 Ձեռքումն իր պահած մի սուր գերանդի՝
 Հնձում և շուրջը, հնձում և անթարթ,
 Յեզ կյանքն և մեռնում, վորպես կանաչ արտ

Յեզ դուրս են թռչում, և սուղվում անգարձ, —
 Մարդկային դանդեր, այլանդակ վազքով
 Գարում են, ցատկում, խուլ, անտառացած,
 Ճարճատյուն ընկած կմախք ու ժոսկուր . . .
 Հետո այլանդակ, մի սև ծխամորճ,
 Մափալում և մի մթին աղջամուղջ

Ազա, հուսկ հետո, ջառնըվեց հերոս —
 Գնում են ծփուն ջրերով լեզակի
 Յեզ վիշկաններն են սառչում յերենոս,
 Կորչում և ընդմիջա մի փոշոտ քաղաք.
 Յեզ միայն թովը իրա ընդերքում,
 Ջարկում և իրան ու նավին զարկում . . .

Գոիվ և նորից . . . Նորից հաղթական
 Թնդյուն կա այնտեղ, մարտա՝ բավեր
 Բանակն և հանել պրոլետարական
 Մեր առաջնորդը, Շահումյանը մեր
 Յեզ ահա, ահա՝ բոլորս նորից
 Ամուր կանգնած ենք բարեկազմերին:

Ու զարթնում եմ յես թուլացած հոգով,
 Մնարխա կանգնած բանտապահը չաբ՝
 Վառվող հակատիս ծանր սապոդով
 Խփեց . . . Յեզ մեկը՝ հրամայեց. «տա՛ր» —
 Ու ինձ թևերից ջաշ տալով տարան —
 Մի կամերայից մյուս կամերան . . .

Յե՛մ ապա չա՛նցած մի քանի վարկյան՝
 Առաջներն արած՝ լուռ տանում են մեզ,
 Ու դնում ենք մենք գունատ ու անկյանը,
 Լուսնի տակ շարժվող սափերների պես
 Փողով հաճեցած խեղդող խավարում՝
 Հրացաններով առաջ են հրում . . .

Ու դնում ենք մենք յերեսուն հողով
 Պապանձված վորպես Մուղան անապատ,
 Շուրջկալած իրանց ամուր ողակով
 Զինվորներ ու նույն կատաղի սպան՝
 Լուռ քրում են մեզ սե, անհոր զոհ,
 Անհայտն ահավոր, վոճրի յերազոփե

Ու մահվան միտքն եր մեր ուղեղը տաք
 Բզկտում վորպես կտուցն արծվի,
 Մանր գգում ենք բաց յերկնքի տակ
 Անեղ շաչյունը կողմարի թևի,
 Վոր կարծես մուխից աներիզ, անհուն
 Սկիզբ եր առնում ու մնզ կլանում:

Մեզ խմբեցին մի լայն փոսի կողքին,
 Հրացանների բլթակներն իջան,
 Յե՛մ համազարկի վորոտը ուժգին
 Պահ մի աղմկեց լուսթյունը չար.
 Յե՛մ այն յերգը, վոր մենք վերջին անգամ
 Յերգեցինք, լոեց ինչպես ժանր քար . . .

.

Ինչքան մնացի այդ փոսում ընկած,
 Հիշել չի լինի . . . Լուկ այն եմ հիշում,
 Յերբ կրակեցին՝ յես եւ վայր ընկա,

Ինչպէս զնդակոված ընկերներս անջունչ,
 Լուս ընկել էյլ զիակներէ տակ . . .
 Ինձ ել նայեցին ու . . . մեռած դառն . . .

Հիշում եմ միայն Սրտենը զոգով
 Կափիկափեց, անբաց մը վերջին անգամ,
 Լշրեց ձեռքերը արյունոտ հոգով,
 Հառաչեց, հետո հափիտյան հանգով
 Քոյ լուսթյան մեջ այդ անապատի
 Լսվում եր միայն ձայնը իմ սրտի:

. . . Այդպէս պատահեց, Ու թեև Բաղան —
 Մարահըում զոհեց ընկերներ անթիվ,
 Սակայն, նա նորից անդուլ ու անքուն
 Պատրաստվեց ահեղ, վերջնական մարտի,
 Նա մարտի յեկով անհաշտ ու համառ,
 Այսօրվա՛ համար, զալիքը՝ համար . . . :

ԿԱՍՈՒՐՋԻ ՎՐԱ

ՍԻՐԵԼԻ ԳԱՅՈՒՆՍ ԱՎԵՍԻՅԱՆՑԻ

Մեր վառար կանուխ լուսաբացին
 Պակվելով դնդից ընկավ մի գյուղը
 Գյուղն ավերակ էր Մի ահարկու,
 Դեպի վեր ձգված անծայրածիր —
 Մինչ, երկնք հասնող բոցի լեզու՝
 Լափում էր ըուրջը և հրկիզում:

Դռներն առաջ այդ գյուղական,
 Մծկեր մանուկներ, ու ծեր, ու կին,
 Թշնամու սրից ու դնդակից՝
 Լուռ փովիլ էլին անոռնական
 Յեւ փողոցներում ձգված ու նեղ —
 Թափառում էլին անտեր ջներ:

Այդ գյուղին մոտիկ, բլրի վրա,
 Թռչունի նման մի յերկյուղած,
 Կանգնել էր ավեր մի քամաղաց,
 Սեվեռած փայտե թեկերն իրա՝
 Ու վերպես դառում զծված սխուռնա՝
 Լուռ մտածում էր ինքն լրա հետ:

Ու դիմբային մարտից հետո,
 Յևուղեռից այն ալեկոծուն,
 Մեր ըւրջը փովեց ամենի, ցուրտ
 Ամայութ յունը սարսափ ազդող:
 Ու կարծես այդ դորջ գյուղի մոտում
 Ձեր ջնջիլ յերբեք և վոչ մի ջունչ...

Յե՛վ ահա հաղած ցուրտ շամանդազ՝
 Յե՛լա՛վ արեւը աշնանային
 Մեր վաշտադեաքը, բանձիւր մի հին,
 Իսկական հերոս ու կոմանդորը, —
 — Ընկերներ, տուայ, — դունդը հետու,
 Մեր բախտը մնաց մեր ձեռներում...

Հէ՛յ, Կիրկիզ, դիտե՛մ, քաջ ես յիզեր
 Բո՛ւ դնդաքիւրը պատրաստ պահիր:
 Կամ կյանքը մերն է, կամ մենք մահին,
 Այդպես է բանը, ի՛մ ընկերներ:
 Ու լռեց մռայլ, բայց է հանդիստ
 Նա մեկ մեկ նայեց մեզ ամենքեւ:

Մենք զգում եյինք՝ պետք էր մնալ
 Թեկուզ է մենակ, մի բռն վաշտով:
 Թեկուզ մեռնելինք ամբողջս հետո,
 Բայց պետք էր կռվել է դիմանալ:
 Ու վճռով հաստատ մեր մահացու՝
 Լուռ ձգարեցինք քամաղացում:

Վողջ գիրքըրը այդ գյուղում ալեր,
 Ահագարհուր ու սարսափածին,
 Կաղկանձեցին ու չար վռնացին
 Սոված ջները, դունչերը վեր...
 Ո, այդ վռնանցը սիրտ կտրատող՝
 Լցնում էր զուրջը սարսափ ու դող:

Մինչ՝ դնդացրորդ Կիրկիզը քաջ,
 Վարպես մաքրը մի ժանր յերազում
 Գնդացրի հետ վիճում, խոսում,
 Ու զայրանում էր, կարծես, հանկարծ,
 Նա փայփայում էր զենքն այդ ահեղ,
 Վոր օւնեցել էր փառքի պահեր...

Ու յերբ վոր ժանր գիշերն անցավ՝
 Ու ցնդեց մուսը դաշտի միջի՝
 Բացեց կապուտակ ստեպը ջինջ
 Իր խորութիւնը վեհ ու արձակ։
 Ու թվաց, վոր մեր ուտելից վար
 Գլորիեց ընդմիշտ մի ժանր քար։

Դրանից հետո ավելի սուր
 Մտնելու թիւնը զգացինք մենք —
 Մեր թշնամու չար աչքերի նենդ,
 Իր կատաղությամբ անաղարհուր...
 ...Յերբ հանկարծ, վորպես իջնող մի զարկ՝
 Մեր դեմ կանգնեց մի հսկա կազակ։

Մենք թռանք վտառի, ընաղդարաբ
 Հրացանները մեր ձգվեցին։
 Դա մի կազակ էր, վոր հեծած ձին —
 Առաջ էր քշում կատաղաբար,
 Վորն իսկույն, վորպես արծիվն ամպից,
 Պոկվեց ու ներքե ընկավ թամբից։

Մի վտառը մնաց ասպանդակին,
 Յեւ մամուղ մարմնով նա քաշեցաւ
 Բլուրից մի քիչ ներքե յեկավ,
 Ու ընդմիշտ պոկվեց ձիուց հանդիստ՝
 Կրկնիզը թռավ քամաղացից,
 Վազելով դեպի խրխնջող ձին։

Բայց անաշարժվեց... Ջարդած թեւի
 Ուզեց հանել իր կռնատակի
 Ատրճանակը, վոր կրակի.
 Բայց փոփեց դետին ժանր ցավով։
 Կրկնիզը շալկած բերեց նրան
 Ու դրեց մեզ մոտ, քարի վրա։

Նա դալարվում էր, ուտում իրան,
Մռնչում վորպես բռնված արջ:
Պետք մեր քայլ մի գնաց առաջ,
Յե՛կ խոտաշայաց նրանց նրան...
Քիչ հետո դարձավ ձեռքումս իրա
Բռնած մի կողաշայա, փոքրիկ ծրար:

— Ու պարզ եր արդեն տմբողջ վառարին —
Վաղ առավոտյան, թշնամին մեր,
Դեպի կամուրջը պիտի շարժվեր, —
Գրավեր տմբողջ հունը գետին:
— Այն!!! ճեղքել մի տմբողջ ճակատ, —
Մորլտաց պետք քրտինք հաղած:

Ո, ինչպես էյին խփում նրա
Լայն յերակները տաք քունքերի:
Յե՛կ խոտաթյունը թափ հոսքերի՝
Սոսկալի տեսք մի տվեց նրան:
Նա անդարձ վճռովն իր հոտաատուն՝
Մռայլ մի ձայնով ասաց հոտուռ —

— Խփել կաղակին... Դեպի կամուրջ,
Դեպի հաղթանակ, գետի պայքան —
Չոր հնչեց նրա ձայնը յերկաթ,
Վորպես վիթխարի, մի հատու մուրճ:
Ու վաղար պոկվեց քամաղացից —
Դիմելով գետին ստեպն անձիր:

Դեպի կամուրջը Դանդաղ Դետի
Մենք թռչում էյինք քամու նման,
Ինչպես ընթացքը ջրի յերման,
Ինչպես աղեղից պոկված նետին:
Մենք թռչում էյինք, թռչում անվերջ, —
Ինչպես արժիվը՝ ամպերի մեջ:

Իմացիր, յերբ քեզ թշնամի կա՝
Հետեւում ե քո մեն մի քայլին,
Նա առամ ունի վաղրի, գայլի,
Ու սուր են նրա աչքերն ագահ:
Նա քեզ տեսնում ե, հետեւում քեզ,
Քեզնից անբաժան, քո շուքի պես:

Յիվ մանք դիտեյինք, դիտեյինք ե
Լուս գնում եյինք, թռչում աւաջ,
Յերբ հանկարծ պալիւնց մի դիլ շառաշ,
Մեզանից զատերն ընկան ներքե
Ու ցրվեց վաշտը մեր լաշնորեն,
Ինչպես շաղ արվող մի բուս ցորեն:

Հառնելով մի նեղ թմբի յետե՝
Տաք կովի մտանք անհավասար.
Ինչպես տնդենք յեղնի սուրսայր
Սրերով գինված մի մարդու գեմ...
Յեվ քանի անգամ նրանց հրձիգ
Առաջապահին շարտեցինք:

Կրակում եյինք ու կրակում:
Թշնամին գեմից կտտադի, բարկ
Միսեց թափել մի քանի արկ,
Քանդելով մեր այդ թումբը կանգուն:
Մենք յիւանք ու մի ակնթարթում
Դիրք ընտրեցինք մեզ մի ուրիշ թումբ:

Բայց մեզ հետ եր մեր գնդացրորդ —
Մեր անձնազօր, Կիրկիզը քաջ:
Յերբ գեմից թևով թե ձախ, թե աջ
Առաջ եր հոսում սելավից հորդ,
Նա յետ եր տալիս, շփոթ դցում
Գնդակով իր սուր ու մահացու:

Իհարկէն, քաջ եւ ամեն մի մարդ
 Իր դռան մոտ ու աղջիկներէ:
 Իսկական քաջը նա յե, վերին
 Յերբ հանգիպում են մոմենտներ բարդ:
 Այդ մամին նա իսկ հոգով իբան
 Պահում ե զգոտո ու անվարան...

Մեղանից մեկը առաց պետին. —
 Թե՛ դուր ե այսքան գիմագրել,
 Թե՛ անկարող ենք նրանց ցրել,
 Թե վոր գիրքերը հանձնել պիտի...
 Ու յերկար, յերկար նայեց պետին,
 Հեռա գլուխը կտխեց գետին:

— Լսեցի՞ք, տհա, տհա վորտեղ
 Կարող եք մարդուն ճանաչել լափ.
 Հասկանում եք, լափ... Ու նա յեւափ,
 Նայեց իր առաջ, նայեց յետե,
 Յե՛վ առաց մռայլ, խառաթախի՛ծ. —
 Վազա, իսկիւն ե եթ հետեւել ինձ...

Գնում եր պետը հաստատ քայլով
 Յե՛վ դնում էյինք նրա հետ մենք:
 Նորից թշնամու աչքերը նենդ
 Տեսան այդ թմբից մեզ պոկվելով:
 Ու նորից նրա ձեռքը անդուժ
 Դառնեց մեզ վրա մի քեկ կարկուտ:

Բայց դնում էյինք, դնում համառ
 Կրակներէ տակ խաշտձեւով,
 Այնտեղ, ուր մարդը մաքի թեով
 Չեք թռչի անգամ յերազում վառ,
 Չեք թռչի վոչ մի հերոս անգամ —
 Հերոսությամբ իր հերոսական:

Մեր առաջ նորից պայթեց մի արկ,
 Հանելով հողե մի շատրվան.
 Ու ներքե թափեց հողը ցրված,
 Շարերի մանրուք ու թեժ ու բարկ:
 Թափում եր հողը ձեռում, բացում,
 Ստեպը ահեղ ալեկոծում:

Ու կանգնեց փոշու թանձր մի ամպ,
 Ու ձգվեց բարձր մինչև յերկինք,
 Ու պայթում էլին զարերն արկի
 Մեր շուրջ բոլորը առատությամբ:
 — Թող խփեն, դռուց ներկերը քաջ,
 Պէտ, մենք պետք եւ վոր գնանք առաջ:

Արգեն մոտիկ եր Գետը Դանդաղ:
 Յե՛վ չեյինք, չեյինք մենք զգացել
 Թե վոնց ենք նրան մոտիկացել,
 Քշմամու սրի ու հրի տակ:
 Յե՛վ ինչ ուժ եր մեզ մղել առաջ,
 Վոր յերեկոյան կամուրջն առանք:

Մենք կամուրջն առանք: Ու մութն ընկած:
 Յե՛վ ամբողջ գիշեր ոպտեսցինք:
 Դիտեյինք, կանուխ լուսաբացին,
 Քշմամին գեպի մեզ պիտի գա.
 Պիտի գա խլի կամուրջ ու գետ
 Ու մեր ուժերը շարափ հետ:

Սպասում էլինք: Ամբողջ վառարից —
 Մնացել էյինք յոթը հոգիս —
 Ու հեղում էյինք մեկիկ-մեկիկ —
 Մեր ընկերներին ընկած դաջտի,
 Ամայի թփի ու քարի տակ,
 Ու վերավորված ու նահատակ:

Ու չեյինք դիմում վոչ բաղց, վոչ ցուքտ,
 Ու վոչ ել մահվան դուղը քամոդ,
 Լոկ մի մըտք եր մեզ այնտեղ դամոզ,—
 Կոտրել թշնամու չար, մահացու
 Այն իջնող դարկը մինչև, վոր մեր
 Զորքը դար և այս կամուրջն առներ

Սպասում եյինք լուռ, ակնպետ,
 Ու չեյինք ազրել նման անդուք
 Յեզ վոչ մի գիշեր մեր վոյջ կյանքում,—
 Կարծես, խաղ եր դա մեր մահվան հետ,
 Կարծես, բախտ եր դա տրված վերուստ՝
 Ճակատագիրը՝ գեպի կորուստ

Բայց մարդը պիտի լինի վստահ,
 Չնայի բախտին համ գիպածին
 Այնժամ հավաքը իր հաղթածին
 Գլինի սրտում ամուր նստած,
 Իսկ հավատի հետ՝ արիություն՝
 Ահա սրանք են փրկում մարդուն

Յեզ այսպետ, այսպիս ամբողջ գիշեր,
 Մեր նպատակին, վճռին հլու՝
 Գանգնեցինք կամուրջը հսկելու
 Քաջ վաշտապետի կամքով անշեղ,
 Մինչև արևը յեկավ դանդաղ —
 Հազած մռայլ մի ցուրտ շամանդաղ

Յերբ ոձաճամուկ գետի մեջքին
 Ընկան ջողերը թույլ արևի,
 Ու դանդաղ ցնդեց մեր վերել
 Կանգնած մշուշը սղիտուկին՝
 Գետի այն կողմից լուռ, ցիրուցան,
 Ինչ վոր սև կետեր առաջացան...

Ու կանգնում էյին, նորից քայլում
Հետախույզները շրջահայաց,
Ու դալիս էյին ստեպով բաց,
Մեր կողմից նյութած դավին անլուր
Կերկիղը պատրաստ իրա տեղում՝
Նայում եր պետին ու սրտնեղում:

Հետախույզներէ յետեից լուռ
Գալիս եր մի կուռ, ահեղ զղթա.
Ու մտանում եր նա անդադար,
Ձեռքումն իր նոռակ, հրացան, սնուր...
Յերբ կանգնեցին քիչ կամուրջից դեմ՝
Մեր գնդացիքը զիլ կարկուտեց:

Հարվածը ճիշտ եր ու մահացու:
Ու խնչկես արտում, սուր դերանդով,
Քաղվաքը անհուն մի յետանդով
Իր դեմի հասուն արտն ե հնձում,
Կերկիղը, խկուռն, մի ակնթարթ,
Շուռ ավեց զղթան վորպես մի պատ:

Մեր այդ հարվածը անտեղիկալ
Առաջ բերեց մի վայրի զփոթ.
Ու ձգված Դանդաղ Գետի ափով
Յետ փախան նրանք վոնց խելագար:
Իսկ վոմանք՝ գետին լուռ փռվեցին,
Գրակեցին ու կրակեցին:

Ու կրակելով նրանք այդպես,
Իջնելով գետի սահանքն ի վառ,
Վերցրին ափում մի ամուր վայր,
Վոր ողակի մեջ ձգեյին մեզ...
Բայց Կերկիղն խկուռն այդ նկատեց —
Ու կատաղաբար հետ ղարտեց:

Բայց նորից գետուժ, կոմսուշի տակ,
Մեզ վրա տեղաց խոլ, ահարկու,
Քնդակնների մի վարար կարկուտ:
Կարծես փեթակ էր հանկարծ քանդած,
Կարծես մեր ջուրջը կար ահառարս
Մեղուներն մի խոլական պարս...

Հանկարծ, լռեց մեր դնդաքորդ —
Արի Կիրկիդն ու խուլ մանչաց:
Ու նրա պայծառ աչքերում թաց
Լճացավ մի տաք արտասուք հորդ:
Ու բռնած ջարդած մի թեն իրա՝
Նա գունատ ընկավ դեռնի վրա:

...Վերքը խորունկ էր... Բայց մի քիչ անց.
Ջողեց նա իրան ու ցավի հետ
Կռվելով համառ, խզույն է յեթ
Դեպի գիրքերը նորից սողաց —
Ու կրակովն իր տնդաղար
Նորից յետ ավել յերկու շրթա:

Թշնամին նորից համառ կերպով
Մոտենում էր մեզ հեռահետև,
Վորպես ախրակալ մահառիթ թե՛
Ձգվում էր, ձգվում գետի ափով...
Ահա ջուրն անցավ արյունախում
Կաղակներն — մի ձկնավոր խումբ:

Այդ պահին, հանկարծ, մեր թիկունքից,
Վորպես զոզուղուն արևի շերտ՝
Մեր դնդաքը կարկուտի հետ՝
Արկ ընկավ, վոքի վորոտմունքից
Ծառ յեղան ձկներն յեկող խմբի,
Գռվելով մարդկանց իրենց թամբից:

— Այդ մեր հարձականքն է, մերձեց, մերձեց,
կրակիր, կիրկիր, դե կրակիր...
Յե՛մ ու՛ժ եր տալիս մեզ կրկնակի
Մեր քաջակամով պետք հերոս
Ո, պարզ եր, պարզ եր, մերձեց հեռվից
Բռնելիս էյին արգեն կովր:

Ու հեռահեռ զառար լցվեց
Թնդանոթների վորոտումով:
Դառար զարձեղ եր մի հսկա ծով,
Վոր վորոտում է փոթորկից մեծ:
Ու մոտենում էյին ուժերն իրար
Վարդես ջրերը խնթ ու վարար:

Յե՛մ ահա, ահա վերջին անգամ,
Թշնամու արկը թնդանոթի
Պայթեց կամուրջին այնքան մոտիկ,
Վոր ճշաց կիրկիղը խնդար...
Ու ձեռքը պոկած դնդալներից
Պարվեց մինչև ափը ջրի...

Վերավոր պետք վաղեց առաջ,
Բայց արդեն ու՛շ եր, ու, արդեն ու՛շ,
Ել մեզ մոտ չկար յո՛ւ մի փամփուշտ,
Ու կատաղած նա նռնակ առավ,
Ու մանչաց նա, ու զազաղեց,
Պատմաբերից մի բիշ առաջ վաղեց...

Նա վաղեց... հետ վորոտացին
Խող նռնակները զղիղզղով մեծ,
Մի խուճապ ձգեց թշնամու մեջ
Ու ընկավ... Մերձեց հենց այդ պահին
Առան կամուրջը և հաղթական
Սլացան դեպի հեռու տայդան...

ԶԻՈՒ ՍԻՐՏԸ

Խ. Ռեզավիճ

Հեքյաթն տեսել ե տխուհու. —
 Կար-չկար, շատ գարեր առաջ
 Մի կարիճ, քաջարի առպետ,
 Ուղղամիտ ու սիրով առատ —
 Նա ունիւր մի արարական
 Նժույզ ձի — կայծակի թափով,
 Ղորին սիրում էր այնքան,
 Ղորքան յեղբայրը յեղբոր:

Յե՛վ ահա հնչում են յերկր-ւմ
 Անարկու վողկերը ապմի.
 Ասպետը՝ արշունն աչքերում,
 Յեղնում ե պատերազմի:
 Յեղնում ե զրահներն առած,
 Իր յերկրի արքային ներհակ.
 Ղոր արքան այդ արնածուրով՝
 Չգնի վնչ տուրք, վնչ հարկ...

Նրա հետ՝ հողի մարդն բմբուս՝
 Կանգնեց արքայի հանդիման.
 Թնդաց զաշուն վորոտընդոտ
 Ալեկոծ օվկիանի նման...
 Ու յերկրում այդ ամենուրեք, —
 Նետեր սուրացին ամբող.
 Գիշերից մինչև ցերեկ,
 Յերեկից մինչև գիշեր...

Թափեցին նրանք ահարկու,
 Սուրսայր, զարաթույն նետեր...
 Ջարկեցին իրարու անգութ.
 Աբյուռնը դիակներն անտեր
 Քշեց լայնաթիւր դաշտով.
 Դուրերը լցրեց արնալիճ,
 Ու ձիերն ահադգաց խանդով՝
 Հանեցին մէջ վայրէ խրխնջի

Ասպետը՝ թափ տալով ունձին՝
 Արյունոտ գաշտի միջով —
 Քշեց հրեղեն իր ձիւն,
 Հաղթութեան, կամ մահի կանչով:
 Կոտորեց դեմի բանակից —
 Յերեկից մինչև դիւրեր.
 Ու սելավ արյունը կրկին
 Անթիվ դիակներ քշեց...

Բայց ով այս կյանքում դիտե
 Թե ինքը յէրը կը մահանա...
 Գործիճ ասպետը քաջաթե
 Այս անգամ խիստ թափով դնաց:
 Բայց դեմից ահա թշնամին՝
 Նետերից նետ մի զարաթույն,
 Շառաչող, վորպես քամի,
 Մխրճեց ասպետի արտում...

Մի բռուկ տատանվեց... զողաց...
 Բայց նորից խթանեց ձիուն.
 Խթանեց... Ու նորից զողաց —
 Սլացիկ նետը մյուտ
 Ընկան իր ընկերներն արդեն
 Հնձվող խտի պես առատ,
 Ասպետը նորից քաջաթե
 Քշեց ու սուրաց առաջ...

Ու ինչպես արե ժամանակ
Թափում են փայլփլուն ջրեր,
Բշտման արյունոտ, անհագ,
Անձրեկի նիզակներ-նեակեր —
Ջարդվեցին վահաններ շնկ,
Վարդառ արեններ անպուր,
Ջարդվեցին ու նիզակ ու տեղ,
Բազուկներ կւժնդ, հզոր...

Յերբուրդը, վոր մեկից ուժգին՝
Սուր երև մահամեա...
Մի գոտքը թույլ տողանդակից
Դուրս ոլրժավ... մյուսը մնաց
Ու ձիուց ուղկվեց, վերավոր
Վայր ընկավ մի դուրսում անճար...
Իսկ ձին՝ կառաղի ցավով՝
Դեռինը փորեց, խրխնջաց...

Խրխնջաց, խրխնջաց աղի,
Հոտոտեց ասպետին ընկած.
Կրժուտեց սանձը կառաղի,
Փռքփրեց գետինը անկար:
Ու մարդու նման խժառոտուն՝
Գլխով իր ուղեց հանել
Ասպետին ընկած դարձուս,
Բռցնել, քամու պես ասանել...

Ու քամին շառաչեց դաշտում,
Բուն վայեց ժողովա ժայռից.
Նա սրեց ականջներն արթուն,
Ու դռից, խրխնջաց վայրի —
Ու շուրջը նայեց ախրապին.
Կարկամած, անզոր հայացքով.
Մինչ ծաղեց շողն արեգակի,
Մինչ կրկին իջավ յերեկոն...

Մասլը, անասող յերկնից
 Ղալը իջան հաճըբըբը անբռն-
 Ղաբաղը դարթնեց քնից
 Ղոռկենդեղնիկը շամբուս
 Տնքաց ասպեան հառաչով
 Ու վորպես թեթե մեֆ-միբաժ
 Նբա աչքերի առաջով
 Սնցան որերը յերազ...

Կանչեց, դիւ կանչեց մի կին
 Մաղերը յերեսին թափած-
 Որհնելով դարկը նիզակի
 Ու վերադարձի ճամբան
 Դանչեցին կարոտով մի առջ
 Մեաչյա կինը սիրատու,
 Ու գանդուր մանկիկը հանդարտ,
 Հայացքով ջինջ առավոտու...

Նվաղեց աչքերում վերջին
 Պատկերը հեռու, հեռավոր-
 Յեզ ախ, ինչ վոր թվում եր ջինջ
 Խավարեց մի դարհուր ցավով-
 Ու վերջին անգամ մի բախ
 Տեռավ նա... խրխնջող մի ձի-
 Ջրի որսկում... Որհնանք...
 Յերթի ու վերադարձի...

— Ախթիւմ ձի... Ուր պիտի գնաս...
 Վճր ծանոթ-անծանոթի հետ-
 Յեզ յերբեք պիտի չիմանաս
 Ուր ե չիբիմա անհետ...
 Դե, մաս բարով, բարեկամ-
 Իմ ընկեր... սիրելի անուն...
 Ու ցավով մի վերջին տնդամ
 Համբուրեց ախուր՝ կենդանուն...

Ու թողեց թուլացած ձեռքից
Սանձը իր այնքան բռնած.
Ու անդի մահացու վերքից՝
Մնաց հավիտյան քնած: —
Մինչ բացվեց լույսը կապտորակ
Արյունոտ դաժամ մոայլ.
Յե՛վ արե՛ն՝ արե՛նքից բարկ
Թափեց շողերն իր շոայլ...

Դաժամ այդ, մի ծեղից մի ծեղ
Տարած վեց մի արնե մղռռ
Ու վռվեց անսահման, անձեք.
Դյուզերի վրա անշուք.
Այլանդակ՝ ուսած դիերից՝
Տարած վեց դաբճելի մի հոտ, —
Խըխինջը վայրի ձիերի
Դիշերից մընչե առավոտ...

Աստիակ նժույդը չդուփեց.
Պախեց դուխն իր տխուր.
Յե՛վ նրա կոնակը լափեց
Խայթոցով չար էջածեղձն.
Մե ամպից հավքերը իջան՝
Բերեբում սուր փայլը քաղցի.
Բզկանց դիակը անճար՝
Մի դորջ, ահավոր արծիվ...

Նայեց մի խղճուկ հայացքով.
Ձին իր ասպետին քնած.
Աչքերը լցրեց արցունքով,
Ու մնաց անշարժ կանգնած...
Յե՛վ նորից դիշերն էր յեկան.
Բացվեցին ցերեկներ կրկին.
Մինչև վոր թուլացած, անկար —
Փռվեց լուռ իր տիրոջ կողքին:

Սա մի հեքիաթ է հին գարու,
Խոր, սրտանմլիկ, թախծոտ,
Փղձկուն լացի պես խորունկ,
Սգի պես սիրտ ալեկոծող...
Այսպես վերջացավ, այսպես,
Հեքիաթն այս իմաստուն ու հին, —
Ձեռն սիրտն ել մաքուր սրտի պես՝
Ազնիվ է, մեծ է, մաքուկային...

Ի Վ Ա Ն Կ Ա Ր Մ Ի Ր

I

Փողոցի մի քարի վրա
 Նստած յերգիչ ծեր Իլեյկան
 Նվաղում էր հնչուն իրա
 Ուրախալար բալալայիան:

Սահպների լայնքն էր բացվում
 Յերգերում այդ հին դարերի,
 Ռուսական խոր կապույտն անհուն,
 Շունչը թռվիչ անտառների:

Տեսնում էր նա բաղաաիրներ, —
 Մեծ Մուրոմեց Իլիա հսկան,
 Ոլեդի խոլ հորդան անեղ,
 Յեվ լեղենդար քաջ Ստենկան:

Գուդաշովյան բանակը մեծ՝
 Հորդած Դոնի ավազանից, —
 Վոր մեծացավ ու ահագնեց
 Հնդդեմ ցարի խաբաղանի...

Անցնում էին այսպես մեկ-մեկ
 Հսկաների խմբերը լուռ,
 Շառաչելով լարերի մեջ՝
 Հեռո ցնդում վորպես փրփուր...

Ու յերգում էր ջերմ ըորբոքված,
 Շրջիկ յերգիչ ծեր Իլեյկան,

Աղմբեկեւոյ խառնից պոկված
Ուրախալար ըալալայկան:

Ու մասների ամեն մի զարկ,
Ղոր իջնում եր մեն մի լարին՝
Յեղնում ելին հսկահասակ
Հերոսները անցած դարի —

II

Բայց բուրբից հզոր, հսկա
Կանգնեց մարդը մուրճի, հանքի,
Վոր ուներ կամք՝ կռած յերկաթ
Անկշիռ ուժ ջլուռ բազկի:

— Ի վան Կարմիր, — այսպես առաց
Շրջիկ յերդիչ ծեր Իլեյկան: —
Յե՛կ աղմկեց լարերը սառն
Ուրախաշունչ ըալալայկան:

Ի վան Կարմիր, — հսկա հերոս...
Յեկոյ՛ ուժոյն իր ամենի,
Արեւմտորը իր աչքերով
Նայեց ամբողջ ստեպը հին: —

Կանչեց ջուրջը կանգնած մուժից,
Մուրոմնցի նման հզոր,
Ասաց, — հողը, — ընկեր մուժիկ, —
Քեզ եմ տալիս անա այսօր...

Ապա կանգնեց հասակով սեղ,
Ստեպներում լայն ու արձակ.
Ամբողջ ուժով տասց, — լսե՛ք,
Ե՛ր, մուժիկներ, մերկ ու քաղցած: —

Դճւք, վոր թշվառ աղբիւ կը միղս,
 Դճւք, վոր ունեք ուժ ձեր բաղկում՝
 Դճւք, վոր ունեք անուաղանք, վիշտ,
 Դճւք, վոր լուծը ծանր կը ըզգտւմ...

Դճւք, վոր անվերջ ու անդադար
 Տիրել կը ու խմել ողի,
 Դճւք, վոր քնել բաց յերկնի տակ,
 Փոշիներում հարգի, հողի...

Դճւք, վոր տարել դաժան ցարի
 Շղթաները, աքսոր ու բանա,
 Դճւք, վոր հազար, հազար թարի,
 Պայքարել կը անհնազանդ, —

Լռեք ձայնը մի ափից-ափ,
 Յելեք դանդաղ Դոնի հունից,
 Ուրալներէց յելեք ըլտապ,
 Յելեք խափար փայտե տնից...

Ավերեք այս պալատն արյան,
 Փլբեք գլուխը սև ոձի՝
 Որենքները հին ու քարյա, —
 Վտակեզմբէթ յեկեղեցիք...

Այսպես, նրա ձայնը անցավ
 Կարեց հազար փայտե խրճիթ,
 Կարեց հազար ստանիցա,
 Կարեց կորած խուզը վերջին...

III

Ու յելան չար տերերի դեմ
 Մռժիկները հարգամորուք-
 Հորդեց նրանց ուժը հրթիւժ,
 Յելած ծովի շժան խորունկ...

Յեւան վերջին ժայաւ տնից,
Յեւան վերջին խրճիթից թաց,
Յեւան արաից, դեռի հունից
Յեւան հապճեպ ու սրբնթաց...

Յեւան թանձր խավար մուժուժ
Անեյացող ազդերն հլու.
Վոր կուսական, արի ուժով
Նետվեն առաջ պայքարելու:

Ի՞նչ եր նրանց ուժի տռաջ՝
Մութոմեցի ուժը հսկա,
Ի՞նչ եր նրանց ուժի առաջ՝
Հեքիաթային, քաջ Ստեփան:

Ե՛լ, դու, ե՛լ, քաջ Իվան Կարմիր, —
Պայքարեցիր գիշեր ու զոր.
Ամեն հատու զարկը քո մի՝
Բեզ դարձըրեց կրկին հզոր: —

Դովերգեցին ուժը քո մեծ՝
Յերգիչները քո հաղթական,
Դովերգեցին ուժը քո մեծ՝
Շեկ աղջիկներն ըստական...

Ե՛լ, դու, ե՛լ, քաջ Իվան Կարմիր,
Ուժդ աշխարհի հիմքը ցնցեց
Անցար վոբպես հրե քամի՝
Լայնատարած ստեղծով մեծ:

Փռչիացան արյունիկդակ
Շակալները սաւաղներում,
Ի՞նչ ըստեցքի ամեն մի զարկ՝
Շղթաում եր նրանց հեռուն...

IV

Ու յերբ կռիվ դադար առաջ՝
 Ու ծխացին կամին ու փեշ՝
 Վերցրեց նա մուրճը արագ
 Դրեց ջլուտ ձեռքերի մեջ: —

Վառեց քուրան հոկա բազկով, —
 Հորդ ծուխ ծխեց ծխարձակեց,
 Խնդաց մուժիկն արախ հասկով՝
 Ու լիաթոք ջուռնչ արձակեց. . .

Դնաց նրա անունն հզոր, —
 Վառեց սրտեր կռվի հերով,
 Հասաւ մինչև ցեղերն անդոր,
 Մարդկանց արի ու սյուքարող:

— Նա՛ յե, ապին նրանք իրար, —
 Մեր լուսատու աստղը բախտի,
 Ով վոր սրտանց լսի նրան՝
 Նրա պես ել պիտի հաղթի. . .

Այսպես ասաց տափակաքիթ
 Կռլին ու ել բեռ չքաշեց...
 Այսպես ասաց առթի տակլին՝
 Մարդն յեղեղնի արտերում շեկ. . .

Այսպես ասաց բանվորն հեռվի,
 Ու բանթողի յեղավ հուժկու,
 Քեն բառնցքած՝ կանգնեց կռվի
 Մկանուռ իբ բազուկով կուռ...

— Իվան Կարմիր, — նրանք ասում,
 Ու հեռավում են պայքարի մեջ —
 Վառելով մի ահի սարսուռ
 Արեկածվող ծովի պես մեծ. . .

V

Մինչ կուռւմ ե նորից-նոր նա՛, —
 Աշխատում ե գիշեր ու զոր.
 Դեմի ամբողջ ուժը գետնած՝
 Կատուցում ե աշխարհ մի նոր:

Կատուցում ե գիշեր-ցերեկ
 Նրա ջլուա ձեռքը կարող.
 Շառաչում ե կամքն իր հրե
 Անորինակ մի պայքարով...

Նա՛ յե դուռը կտրած ու հին
 Մուտից հանում, կռում, թրծում,
 Քանդում ուժովն իր ամենի.
 Ու քանդումի մեջ՝ կատուցում:

Նա՛ յե ամբողջ յերկրագնդին —
 Պայծառ արեւը լուսատու.
 Նա՛ յե դինում մարդկանց անթիւ,
 Վերջին կովի դարկով հատու...

Յեմ կտեսնի իմանք Մեծ՝
 Դալիք անեղ կսիմն յետուն
 Կսկսի վողջ աշխարհի մեջ,
 Ինչպես այստեղ, ստեղներում...

Այն ժամանակ ուրիշ յերգեր
 Գերգե յերգիչ ծեր Իւեյիան,
 Յեմ կհնչի ազելի՛ ջերմ
 Խնդության իմ բալալայիան...

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ԲԱԼԼԱԴ

Մեր գյուղերից մեկն ու մեկում,
Տնտեսությամբ առանձին,
Ապրում եր մի պինդ ու տոկուն —
Աշխատավոր գյուղացի:
Հող ունեւ նա յերկու արտի,
Մի կով, յեզներ ու մի առն,
Վորի պակաս հացի տաղանց՝
Տառը բերան եր ուտում:

Վրա հասով համատարած —
Համայնացման ուր մեծ.
Իր ոճախի բախար տարավ,
Ցուցակների մեջ գրեց:
— Ի՞նչ ես ել յես ինձ անիծում,
Բախարս քանեց, ա՛յ կնիկ,
Սոսուց գինը, մեր գեղանու
Հալը՝ ուրիշ կըլինի...

Լսում ե կինը սրանեղած,
Յերես ջրջում մարդուց իր.
— Լավ ե, Էլի, քու երեխանց՝
Վստիկ շորեր սաացիր. —
Տուր կարպետն ել, ու պղինձն ել...
Հացը, Թացը, աեղ ու տուն...
Թե վոր քիչ ե՝ վաղը ինձ ել
Բռնիր մեկից նրանց առւր...

— Ա՛յ, թե ավեց... Յե՛վ հիշովի, —
 Մասժում ե՛ մարդն անձայն.
 Պատճառն եղև, կոյեկտիվին —
 Շատերը չը միացան...
 Եղպես, կնոջ կողքին պառկած,
 Սուս ե կացել գյուղացին,
 Մեկ ել՝ նրա դիտում, հանկարծ, —
 Հազար մարեր խաղացին: —

Հազար մարեր եղպես, հանկարծ
 խուժում են սիրտը խռով.
 Ու մնում ե տեղում պառկած,
 Զարթի լիզած աչքերով:
 Լուս ե շուքջր: Մանրը մթնում
 Շքնջում ե առանձին, —
 Թաքնց ինձ պես աղամարդուն,
 Յուցակ դըռդ շանվորդին... —

Ու մեկ ել թե՛ լ՛նչ ես զոռում,
 Կոյեկտիվն ե բախտը մեր.
 Հերիք մնա՛նք ես ախոռում.
 Մի ապասի հալա գեռ...
 Դեղի խալիք, — դուս ու գրկից՝
 Վանց վոր յեղան՝ ենպես՝ մենք:
 Հանկարծ մի աչք լուս ժրկրկեց, —
 Թաքի՛նքս երով սեռ նենդ... —

Մոտենում ե ե հեռանում
 Եղ չար աչքը միտան մեջ.
 Ու տան լուին, խոլ խավարում՝
 Թաքի՛նքս, քաղում ե անվերջ:
 Հեռանում ե ե մոտենում,
 Քաղում կրկին ու կրկին.
 Ապա մի սուր ճիչ ե լսվում —
 Մի խառն աղմուկ ահադին... —

— Զե՛մ տա, չե՛մ տա կոմիւ ու հորթին.

Թի՛ կոտորի յերեխանց.

Կինը, աչքից՝ իր կոկորդի

Ամբողջ ուժով ծղրբաաց...

Ու եզ ձենը — բարձրացած վեր,

Աղեղի մեջ, ուրվադեմ

Դառնում է մի խեղդող սողեր,

Կանգնում իրա աչքի դեմ...

Ծննդիւմ էն դյուղացու հոծ,

Մռթ մաքերը, ինչպէս ծով.

Յտվերը, այդ ծովն ալեկոծ,

Պատարում է հարվածով.

Ու մոտեցած՝ նստում նրա

Սրտին, ծանրը բռնի պես, —

Դե, յետ արի, — տառւմ է նա, —

Տես, կիտեղեմ բուկըդ յետ...

... Ու տեսնում է պատկերը իր.

— Յես եմ... հնչում է աչքից.

— Դու քու ձեռքով ինձ մահ տվիր,

Քեզ ես տեսնում, — ահա ինձ.

Բո չերեխին քաղցն եր հյուժում,

Կի՛նըդ մտում եր հիվանդ.

Բայց ունեյիր թան ու մածուն,

Զռթ ու արտա, հող ու հանդ...

Մեծանում է սողերը կզ,

Պանանջում է նորից նոր, —

— Դարձիր քո նոր մաքերից յետ,

Քրքջում է ահապը...

Դու քո ձեռքով... հա՛, հա՛, հա՛, հա՛...

Ավերացիւ մի լիջ տուն...

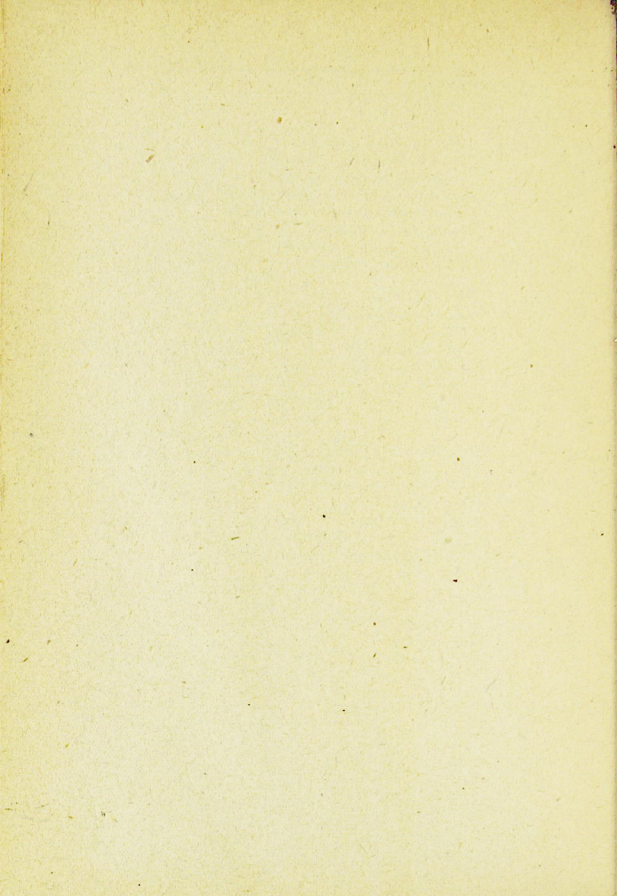
Դո սկիտակուն հացը, ահա, —

Ծաղիկ բերանն է ուտում...

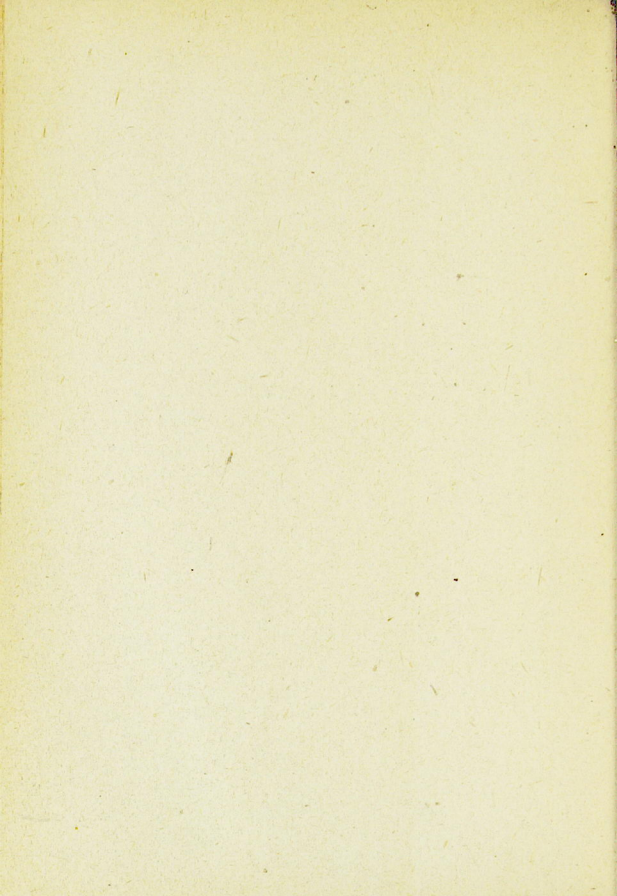
Մարմնով անցավ սառը քամի.
 Ու տան մեջ այդ լուռ ու մութ՝
 Պարտվեցին սալը ու սամի,
 Լուծ, խաղաղան, թեև ու չութ.
 — Բռնիր դրանց, հն, հն, հն, հն,
 Դե, ել ինչ ևս մտածու՜մ...
 — Կորիր աչքիցս, չաբ սատանա,
 Ե՛ր ևս բախտս անթու՜մ...

Դին հրելով մարերն իրա՝
 Շատադ, հրադն և վառում.
 Սառ քրտինքն և հոտում վարար,
 Ինքն և մենակ, խավարում.
 Վազվում և սև հրադն ազոտ,
 Մրոտ սյունից, հին ու թին.
 Յեվ գյուղացին, դեռ չեղյուղով
 Կանգնած և ինքն իրա դեմ...

... Հոտում և եղ գիշերն անցման,
 Յեվ գյուղացին չի քնում.
 Մեղին, այս մեծ համայնացման
 Նորից դորժին և դնում:
 Յեվ պատմում են եղ գյուղացու.
 Մասին հեքյաթ ու լեգենդ,
 Վորը ապրեց դժվար անցում,
 Բայց դնաց իր գյուղի հետ...

ՆՈՎԵԼԼՆԵՐ

ԶՈՒԼԵՅԿԱ

...Քամի վոր կա

Մահ աւ գերի, ըստբաւի ու տեր՝

Ձի լինելու յերկրի վրա

Վոչ շիտակ խոտ, վոչ կյանք, վոչ տեր...

Հ ա վ հ . Թ ու ժ ու Յ ա Յ

I

Սարում կանգնել եր բարակ մշուշի
Վտակեղեն մի լիճ։ Ու կոներն ¹⁾ դորդ
Մազվում եր վտակի անձրեւի գողի։
Հնձների ջարջը հեռու, անորոշ
Տարածութեան մեջ ձգվող կարավան՝
Կամ վորպես կուզիլ ծերեր մտածող՝
Խորհում եյին լուռ։ Որայի ²⁾ վրա
Իջնում եր անան բյուրեղյա մի ցող։

Իրիկնամուտ եր։ Խուսանում եր այդ
Վտակեղեն լիճն եւ մութի մեջ անծայր։
Արագած սարը վորպես աղամանդ՝
Կորցընում եր իր գայլերը պայծառ։
Իջնում եր, նստում մութը՝ հոկա կոն։
Բաց հորիզոնը եւ չէր յերևում,
Հեռնական խորունկ, խաղաղ յերեկոն՝
Խորանում եր ու անվերջ խորանում։

¹⁾ Կոն—վրան.

²⁾ Որա—համայնք

II

Յուրա լիւնալումնում մակազվեց արգեն
 Վերջին հեղեղը վաշխաբեր հոտի,
 Ու խաբույկները այրովում են թեմ,
 Կոնների տառ չհոտու և մոտիկ
 Գրահներ շաւր՝ զբուցում են առք՝
 Այլաբնի, կյանքի և իրենց մոտին.
 Նրանց լիւնալումն լայն կրճերի տակ
 Մի այլ խաբույկ և վառում Ազատին:

Որաբային³⁾ և նա այդ սրայի:
 Մի հազիւ աղամարդ, պղծնե գեմբով:
 Ամեն մի խոսքը ասելու պահին
 Աչքերն են վառվում ունքերի ներքու:
 Ու լուռ ամբար ուշիմ, ունկընդիբ
 Լուռ և նրա խոսքերը կրակ,
 Որայից թռչում գյուղ ու կսկեկա՛ծ
 Օտրի արժրվի թռիչքից արագ...

— Բըգերի համար կանքը իտեղեան
 Հիմա՛ յե, հիմա՛... ասաց Ազատին:
 Բազաք և գնում հա՛վալ⁴⁾ Զուլեյկան,
 Թաղ խոտի գեղի բացերի մոտին:
 Մեր կսկեկա՛ծը պիտի մեծացնել,
 Շուտով որայից գյուղ ենք գնալու,
 Թե ժող վերացրինք եզ մի բացն ել՝
 Կարպեա՛ծի վրա ել չենք մտալու...

³⁾ Որաբայի—համայնքի պետ

⁴⁾ Հա՛վալ—քնիկը, օրտակից

— Հա՛վալ Զուլեյկա, որան ու ալամ
 Քեզ վրա պարաք ե դրեի, Զո՛ւլեյկա՛,
 — Զմոռանաս գիրք, դադեթ⁵⁾ ու դալամ⁶⁾ . .
 Որան ե ուզում. . . հա՛վալ Զուլեյկա. . .
 Զայնեցին նրան, ու մանուկ ու կին.
 Բաց կրճքով նստած ծերերը ծխող,
 Ու հովիթները հենված մահակին,
 Ու լեռնալանջի արձագանքը խոր:

III

Երվում են նրանք: Խորույթը վերջին
 Լուռ մարմրեում ե ջուրդ ունենում.
 Լոկ արձագանքն ե վայրի կլանչի
 Լսվում հեռու ե մոտիկ կոնքերում:
 Յե՛վ այդ ձայներն ել մարում են արդեն
 Դառնալով մի խոր, լեռնային հանդարտ.
 Նույնիսկ հովիթն ե լսել. հանդարտել
 Քնած Թաղիքն իր կուլապի⁷⁾ տակ:

Ու լոկ փնչոցն ե մակադած Թանձր
 Վոչխարի հատի: Մի չար այծ ցըցուն
 Յեղնում ե ահա պառն ի վեր, բարձր.
 Ասես ասողերի խոսն ե արածում:
 Խոր լուռություն ե: Ու մի կոնում գլու
 Մնկաչոք յեկած, Թաղիքի վրա
 Լուռ, գիրք են կարդում գունատ լույսի դեմ
 Յերկու մանուկներ գրկըված իրար:

⁵⁾ Դադեթ—Թերթ, լրագիր

⁶⁾ Դալամ—գրիչ

⁷⁾ Կուլապ—Թաղիքն ուսնոց

Ու մինչ դիզերն և ցանցընում անվերջ
Աստղերի բույլեր, կրակներ ճերմակ,
Վորոնք թարթում են լուռ կոների մեջ,
Պարզառում մանկանց լույս բերերի ասի,
Յեվ ծանրանում և թեք լուռեթյան,
Ծավալվում վայրի, ցուրտ ստրալանջում.
Չեն ջնել միայն յերկու պահապան,
Վորոնք մերթ ընդ մերթ իրար են կանչում. . .

IV

Բնել և որան՝ Մի կոնում, սակայն,
Գիտալույս, ազոտ ճրագի առաջ
Նստած խորհում և ակուր Ջուլեյկան,
Բրդական մի թերթ՝ ձեռքի մեջ առած:
Այնտեղ կտ դրված անունը իրա,
Որայի կողմից նա՝ յե ընարվել
Համազումարի կին պատգամավոր.
Անտ քաղաքը կանչում և իրան. . .

Այնտեղ, քաղաքի քյոլը ու սարայում²⁾
Ապրում են մարդիկ, վոր իր պես քրդին
Հավասար հավալ, մարդ են համարում,
Ու խոսք են ասում հենց իրա սրտից.
Նա պիտի գնա՝ Համազումարում
Խոսի որայի ու գյուղի մասին.
Խոսի աշխարհի չարից ու բարուց:
Վերադառնա տուն, քրդերին ասի:

Նա պիտի պատմե կուլակ Ջանգիրի
Ու Շեյխ Ալոյի արարքը բոլոր,
Վորոնք ուզում են, վոր քուրդը դերի,

2) Գյոլը ու սարա—պալատ, մեծ շենք

Պատարած մնա, ու միաքը մոլոր...
Դործիքներ ուղի կուեկալի գյուղին,
Ու գիրք ու դործիք... դալամ ու դադնի...
Ղոր շալիղ ու զոդ տա քրդերն ուղիւն.
Նգալնա ե հալալ Լինննը ուղեյ...

Լուռ մատծոււմ ե Զուլեյիլան մենակ.
Գիտալույս կոնի մի խափար քնջոււմ.
Հանկարծ, վորտեղից, ինչպես մի դանակ
Յըցվում ե մի միաք... Ու նա տըտնջոււն,
Դառնալուստ սրտով ու մաքով իրա
Մլանում ե սուր, Թուլում ե հեռու,
Մլանում ուղիղ տաս տարի առաջ.
Ու մի սեպուր անցյալ հեռ բերում...

Հիւրում ե, հիւրում հալալ Զուլեյիլան,
Հիւրում ե, կանչեց ցեղապետ Ալին
Իր սիրած հովվին... Ու յերբ նա յեկալ,
Բեղը խոտաղիւմ ու սպառնալի
Առաջ. — Թվանք առ... Նա առաջ. — Ո, բեգ,
Յես քեզ պատվում եմ... Բայց ինչպե՞ս գնամ...
Թողնեմ Զուլեյիլան մենակ, սրատաբեկ,
Ու պառավ դային⁹⁾ սպառնալածամ...

Բեղը վորոտաջ. — հաբամ կաթնակեր,
(Ու զամչին քաղեց, մոտեցալ հովվին)
Ուղում ես ձեռքերս արյուննով ներկեմ:
Ղուլամնե'ր¹⁰⁾, տվեք մի սրա լեզվին...
Մեծեցեք սրան... Ղուլամները չար
Ուղեցին, վոր պինդ բռնեյին նրան,

⁹⁾ Դայն—մայր

¹⁰⁾ Ղուլամ—ծառայող՝ ցեղապետի մոտ

Բայց նրա ձեռքին վայելց մի խանչալ
Թափ հենց պատրաստ քյահլանի¹¹⁾ վրա...

... Ու քշեց... հորափ... Ետքը ձիավոր
Նրա հեռեկեց փողի հանեցին,
Ո՞վ գիտե վերտեղ, զո՞ր սարուժ, կամ վո՞ր
Ջորի մեջ էրա հովվին բանեցին...
Ու հարվածելով անխնա, անսիրտ,
Քաջ ավին նրան մեծ ցեղապետի
Մեծ կոնի առաջ... — Թե՛ քու յերեսին,
Մորնչաց բեռը. — քեզ քեքթեմ պիտի...

Ու վորպես տարբեր աղետահներ յերկու՝
Կանդենցին նրա սլափոտ մաքր գեմ
Բառակ Աղասին, ցեղապետը, կույր
Իր ցածկոտուխ յամբ... վորի ձայնը դեռ
Հնչում է խանձված և սպառնալի...
Ահա՛ Աղասին, վոր ազատ հոգով
Ազատ սրայի խաբույկն առաջ
Ապրում է մի նոր, լուսավոր կյանքով...

Կոնի առաջն երբ Յեղապետը չար
Մաքնչաց կրկին... Յե՛վ ամուր ղարկեց
Բռունցքով թշվառ հովիվին անճար:
Կարմիր արյունը բերտեղ ներկեց,
Իշնում էր կրծքով... Մեծ կոնի առաջ
Մեծեցին անսիրտ... Իսկ դայե Աղան՝
Պաղատում էր դեռ ծնկաչոք յեկած,
Բեղի վռտքերի հողերը լիղում...

— Խնայի՛ր վորդուս, բե՛ռ... Առաված ունես.
Լալիս եր դայեն մաղերն արձակած...

¹¹⁾ Քյահլան—նժույճ ձի

Բեզը չեւ լսում, բեզը դժգունել
Ու վնշացնում եր... — Լաիւր, հարամ քած...
Հեռացրեք, տափ, ես պառավ կնկան.
Դրա արդանդը չորանար, ցամքեր,
Վոր իմ ելի¹²⁾ մեջ այսպիսի ընկած
Չցնկներ մի ջուռն, վախկոտ հարամկեր...

Անուշք, ջարդըված հովիվին վոռքով
Մեջքից ջուռ ավեց յերեսն վրա...
Դառնալով կանգնած քրդերին ցասկոտ, —
Ասաց. — կդցեմ ձեզ որը սքա...
Ու հրամայեց չար զուլամներին,
Հովիվ կտնն յեկան նրանք գիւղերով,
Տարան պղինձը... կարպետները հին
Ու յերկու մաքին իրենց գառներով...

V

Հիշում ե, հիշում, հավալ Ձուլեյկան —
Այդպես եր կյանքը տաս տարին տաջի
Բրդերի վրա բեզը — ծանր քար.
Ձեքել եր սրտի ու մաքի վրա...
Դյուղում ու սարում, լեռնալանջերում,
Ամեն տեղ բեզն եր, ու կամքը բեզի,
Նա՛ յեր պինդ պահել իրա ձեռքերում
Յեւ ազատ կամքը, է՛ սիրտ ու հոգին...

Հիշում ե, հիշում հավալ Ձուլեյկան, —
Անցած որերը ինչպես մի յերազ,
Ու իրենց սերը, վոր պարզ եր ախքան,
Որայում յեղած ջրերից ել պարզ...

12) Ել—ցեղախումբ

Ու «Բերիվանս»¹³⁾ նրա սրբնդի,
 Յերբ մղկրաւում եր քաւափի ժերից՝
 Այնն եր վերջ ապիս իրա տրախնդին,
 Ու հարգում եր ձայնը ոձերի...

Հէյ, հէյ, Ջուլեյկա՛, յեկ բերի¹⁴⁾ սաքը,
 Կիթն ե ժոշխարի առ պղինձըդ, յեկ,
 Հովք՝ անուշ ե, աղբյուրը՝ սառը,
 Հէյ, հէյ, Ջուլեյկա՛, առ պղինձըդ, յեկ...
 Ու սրնդի մեջ սրտալի, հնչուն,
 Մշուշապատ մի սարում ամայր՝
 Մամոն ե իրա Ջրնիլին կանչում,
 Ջրնն՝ ե կանչում իրա Մամային¹⁵⁾...

Բնջրան ե պաշել նրա դաժների,
 Քաղցր դունչերը (նրանից թաղուն),
 Չար աւրիկների պահել ձեռներին,
 Յնրապիլ հովիվն նրանց հայացքում...
 Հիշում ե, նույնիսկ չար աղջիկները
 Կախանձ աչքերը իր քախալն պարզած,
 Կորոնք հովիվի հայացքին դերի՝
 Խոնարհում հյին դլուխները ցած...

Կյանքը՝ շաքար եր զրած ջան բերան...
 Զուկ հյինք բռնում... ձուկն ոձ եր դառնում...

13) «Բերիվանս» — ժոշխարին կիթ հրավիրելու յե-
 զանակ.

14) Բեր—ժոշխարի կիթ.

15) Մամս և Ջրնն—քրդական սերերը, համանուն
 եղանի հերոսներ:

Գլուղը՝ խավար եր, ավեր ու վերան:
 Բեռն եր Եւ ձեռքով աշխարհը խառնում...
 Հիմա մի բառքակ, հովիվ Աղասի՝
 Կոկեկիմի կյանք ե դժուգում հաստառել:
 Վոզը որը խոտում հոր կյանքի մասին:
 Ի՞նչ եր, ի՞նչ եր այդ անցյալը անաերս —

Գասերա՛ղմ, արբ՛ւն... Հիշեց Ջուլեյկան,
 Ամպոս մի Եւ որ: Ճամբի մի քարին
 Նստած լալիս եր: Ու վերջին անգամ
 Հովիվը ջրջվեց նն կողմ սարի...
 Ու կռիվ տարան... աստ տարեւ առաջ:
 Չվերադարձավ հովիվը կրկին:
 Խորհում ե, թերթը ձեռքի մեջ առած.
 Առաջվա աղթա՛րն, արյունո՛տ յնրիկը...

Ո՛ր կռիվ գնաց... Վոչ բեղ, զոչ աղան,
 Միայն սանչողարն ու հովիվը անձար.
 Միայն քշասիլը հարուստի տեղակ
 Վերցրեց թուրը, թվանք ու խանջալ.
 Թողեցին անանք յերեխեք կոնում,
 Թողեցին դայեն պառավ ու հիվանդ.
 Հե՛յ, հե՛յ, են դուռում, են մուխ աշխարհում—
 Տեսանք հաղար ջա՛ն, հաղար ցով ու վատ...

Ա՛խ, վատը միայն... Ու քուրդը մենակ,
 Անդո՛ր տաշեզ եր ջրի յերեսին.
 Մենք դմակ եջնճ, իսկ բեդը՝ դանակ,
 Ո՛վ եր մտածում քրդերի մասին:
 Ո՛վ եր քուրդ կնոջ ժողովի կանչում,
 Ո՛վ եր մարդատեղ դնում մեզ առաջ...
 Ջուլեյկան, կոնի մի խավար քնջում՝
 Դեն մտածում ե թերթը ձեռքն առած...

Ու մինչ գիշերն է խորանում անվերջ,
Ցանցընում առաջեր ու բույլեր ճերմակ.
Վարսնք թարթում են լուս կոններէ մեջ,
Խորդում մանկանց լույս բերելի առկ...
Յե՛վ ժանրանում է թեր լուսթյան
Նստելով վայրի այդ սարալանջում,
Չեն քնել միայն յերկու պահապան
Վարսնք մերթ ընդ մերթ իբար են կանչում...

ՅԻԼԻՆԴԵՐ

I

Ամբողջ որր, մենակ, քաղաքային այգոււմ,
 Վորպէս նոր մարդարե՛, նոր Ահարոն,
 Խնքն իր մտքերի հետ նստում է լուռ, խոհում,
 Մի հին պիջուկ հագած ցիլինդրավոր պարոն...

Եւ՛մ ինչո՛ւ չեմ, քաղցր եւ արեւն աշնամուտի,
 Վոր կրնձայե նրան աերե գեղին ու նուրբ,
 Հին հուշերն ե ուտում, վորպէս մերկ, անոթի,
 Վորպէս անտիբաիսն, անապատստն մի վո՛րբ:

Յե՛մ ահամա ինքս դարձնում եմ նրա
 Մարի մեքենան ու կինս — լենտը... հանկառ
 Այդ գորշ ցիլինդրի, գորշ սւղեղի վրա
 Վետմետում են հազար հրաշքներ ու արկած...

II

Չե՛ վոր նա ել մարդ եր է վայելք եր ուզում,
 Նամանավանդ ինքը մի շիբ սեմինարիստ:
 Սիրեց մի գեղեցիկ կանֆես գլխազուհու,
 Յե՛մ այնուհետ սերը դարձա՛մ նրան սրվեստ:

Ո՛վ կարող եր հասնել սիրո գերասանին,
 Սիրո գերասան եր, հանճարազույն տաղանդ,
 Այդ անմոր՛ւս, անբեղ նայիրական Սանին՝
 Սիրելու արվեստում — սանդձեց նոր աղանդ:

Նա չե՛ր պարը վարում դահլիճներում լուսեղ,
Անդամ պարում էր նա խրթին աղաւնդաբան:
Ընկերներն աչքին դարձաւ փուշ ու ասեղ,
Յերբ մի պարով նա մի խողոք պրիզ տարավ...

Հետո քնքեր գնաց ընկերակաւն ու ճոխ,
Ու թաժաղա դարձաւ սեղաններն նրանց,
Իսկ զարծը տանում էր այնքան հմուտ, հաջող,
Վեր աղաջուր բաժակն ընդունում էր սրտանց...

Մի դէշեր էլ ինքը... սխ, այդ դէշերն անմե՛ս,
Փաթաթովն էր նրան մի կին՝ նման սծի,
Լեցուն կողիկով նա կարմիր դինի խմեց,
Կողիկէն յեղեղ էր ինչ-վոր քոտա քոծի...

Բեֆ էր, ընկերները հանաք էյին արել,
Որիորդ Մոխմուրադի կողիկն անդ — նրանք՝
Մէ քոծի հնամուշ կողիկ էյին բերել,
Գինի խմեցըն կուլա ու ձեռք առան իրան...

Հետո բեղեր յեղան և ծնասին մորուք,
Դարձաւ լըջմիս, խոհուն, համբերատա՛ր,
Պատվալոր մարդ դարձաւ, մատածող ու դիքուկ,
Կարմր էր Մանթաշոֆի իր աղջիկը չտանչ:

Այդ ինքը չե՛ր արդար, վոր թաարոնում, հալարո,
Ինչ-վոր քերտն կնոջ աչքով-ունքով արալի,
Դասնը թողեց մի խեղճ վարժապետ — կես մարդ,
Ու նրա կնոջ փաւի ֆայտոնով տարավ...

Բանի նդանված չե՛ր՝ մատանին ձախ ձեռին,
Գծկացնում էր ըտրք աղջկեկներին, կանանց,
Ու մը լեջանիկ որ, իր դուքանչի ջեռին՝
Նշա բախտն համար խնամախոս գնաց:

Այն ինչ հարստինք էր, որ խոստովին անդամ
Յերեք անգամ պարեց... ովքեր չպարեցին,
Բայց ինչո՞ւ իր ձեռքի մոմը հանկարծ հանգավ.
Յերեք նա ուղեց դրկել նշանածին... .

Յերբ դասպագլին — պարոն պրիստավը նստեց,
Նա տվելի հովեց նշանածին իրա.
Մի աչքով նա քնքռե՞լ պրիստավին ոտատեց,
Մյուսը նիզակեց հարսնացուի վրա... .

Հա՛պա թող մի փորձե՛ր... նա կիտրեր կողին
Մի անասաստ բերու՛թ... մի անավոր նաղան,
Վայր կրե՛րեր ներքև տափտկաքի՛թ սոխին,
Հետո կհաչակվեր խոզո՛ւր... դաշնակցախան...

Բաժակը վեր առավ ինչ-՞վոր յեղիտկոպոս,
Խժեց պրիստավի, հարսի, վեհո՛ւ կենաց.
Յիլինդրը տրախ հաշտու՛թ յունից... անխոս
Ու մեկ էլ պո՛ւկ — հատուկ փարդի յետև դնաց... .

Առավոտյան դնաց, դնեց մի նոր այդի.
(Աճուրդի յեր համիած, այն ել կիսադնով).
Տուն մտավ խոնաւթի տըտոնադի՛ր ձեռքին
Ու քուն մտավ անո՞ւշ, յերջանկավե՛տ քնով... .

Հասկանալի չե, չե՞... Հարստացավ քիչ քիչ,
Շատ յերջանիկ կապրեր կնկա հետը իրա,
Մակայն, պատե՛րադ մի լուրք ահաբեկի՛չ՝
Ունքերը քաշ տվն կեոման ջեթի վրա...

III

Յե՛վ ակամա ինքս դարձնում եմ նրա
Մաքի մեքենան ու կի՛նո — լինա՜ր... հանկարծ
Այդ գորշ ցիլինդրի, գորշ ուղեղի վրա՝
Վեափետում են հաղար հրաքններ ու արկած:

Հաղար ինը հարյուր տասներուժ թվին
Բեռի յանկիկները սբբ Վիլսոնի ձեռով
Բաղցը կաթ ու ալյուր, մի յեռագույն ավին
Ու բամբակը սարան փակած վադոններով:

Վարդհեստե ինքը գիտուն-գրագետ եր,
Մի նախարար նրան պուշկալի վարիչ սարքեց.
Վարդհեստե իր ու նրա զա՛նը գիտեր.
Այդ որը յա՛թը հաղար սոված գլուխ դարկեց...

Դարձավ կնոջ ասով. — Ո՛ր, իմ անո՛ւշ բաղամ,
Իմ գե՛ղծ, իմ օն՛ը, հոգիս, մեծանում եմ արդեն,
Այսօր ինձ ընտրեցին պարլամենտի անդամ,
Հայաց ազդէ՛ դժվար ճամբան պիտի հարթեմ:

Շատ արկածներ անցան, անհամար ու անթիվ,
Վաչինչ չեղավ միայն ցիլինդրին իրա:
Բայց յերբ յեռագույնը շարունակեցին անդին՝
Ունեցերը ամոլ դարձան կեռման քիթի վրա...

IV

Յե՛վ ակամա ինքս դարձնում եմ նրա
Մաքի մեքենան ու կի՛նո — լինա՜ր... հանկարծ
Այդ գորշ ցիլինդրի, գորշ ուղեղի վրա
Վեափետում են հաղար հրաքններ ու արկած...

Մի գիւհը եր աշնան, գիւհը նոյնմբերի,
 Յուրա եր, իսկ ինքն այնպէս դառն եր դողում.
 Մտան տունը մի որ. տակն ու վրա արին,
 Դիտում մնաց վախը — մի վիթխարի սողուն:

Միակ բանը նրա — այն եւ խնայեցին
 (Առանձին սիրով եր գլխի վրա դրել),
 Միակ բանը նրան, վորը խնայեցին,
 Յուղապատ ու դորդուկ մի հին ցիլինդր՝ եր:

Յիլինդրի ներքե գիտուն գլուխ մի կար,
 Ո՛ր, այդ ցիլինդր՝ի ներքե ինչե՛ր կային,
 Ձեր տա անշամ չուղիթ թանգարանի համար,
 Թեկուղ միլիոն վոսիլն ֆրանկ տային...

Ձե՛ վոր նա ղենել եր նշանավոր, այն ե —
 Հարսանիքի որը, հարսին դրավելու...
 Չմտածեց յերեւե նոր ցիլինդրը առնել,
 Յեկ գլուխը մնաց ցիլինդրին հլու...

Վ

Յեկ տկամա ինքս դարձնում եմ նրա
 Մթքի մեքենան ու կինո — լենաբ... հանկարծ
 Այդ դորը ցիլինդրի: Կորջ ուղեւիլ վրա
 Վեպկետում են հազար հրաւրներ ու արկած:

Թողնենք, վոր անցածը ոռզվի գլխի մուտում,
 Թողնենք լենաբ դառնա այս ներկայի մտին.
 Այստեղ թեև աշնան քամին շտուղ չէր ջարժում,
 Բայց մի ածրե ընկավ նրա նիհար աչքին:

Այո՛, ներհար աւարին... ներհար ուսն ել զոր կա,
Պահում ե դուքսը ցիլինդը՛րի ներքո,
Նա խառնուէն մտքով խաբանեց այս ներքան,
Ու մանչաց ամուր... յերանելի յերզով...

Միտէ միտքը լիցիսդ տ'յն ե, և կարծես թե
Անբաժան ե ինչպես ցիլինդը՛րը իրա—
— Յէբբ սըր Զեմբերլենը սրանց պիտի հաղթէ,
Յեռագոյնը նորից յելնի Մասի զբա...

Յեռագոյնը... Ա՛յո... Ու մի պատկեր հիշեց—
Զիով ոտբուժ ե զիլ դեպի Զանդերբասար,
Այնտեղ փոփել եր մի արուանալի գերեր,
Ինքը մի թուրք կնոջ ճերմակ կոնքը տեսավ...

Ուղուժ եր յետ դառնալ, պատմել ընկերներին
Գոհացուցիչ դեպքի ղոհացումը անմար,
Իսկ արժաթե գոտով իր գուքանչի ըսելին
Փառաբառ խնդա՛ր պիտի — այդ քաջության համար:

Մակայն խմբապետը — մի մշեցի գոմեշ
Խորը նայեց զրան, տաշեց դունչ ու տառա,
Ինքը զմեց մի քիչ, թեեւ մի քիչ զրմեց,
Բայց հպարտ ել առաց՝ «պարլամենտի» անդամ! ! ! »:

— ...Պարլամենտը՛, հա՛, հա՛... պարլամենտ չե՛մ, մի զմեշ,
Ու բոռնեց չե՛ր — մի սար իջավ ցիլինդըրին,
Վերջը խնդերն հասավ ավագ դիվանբաշուն
Ուրիշ խոսքով՝ ներքին գործոց մինիստը՛րին:

Ու դանդաղեց, իրան ձեացրեց ակար —
Պարլամենտին ծեծի՞ր... այն ել մի քուրդ կռճ...
— Այդ դյուղի մեջ ուրիշ օրբուն կնիկ չկար...
Վոր չծեծվեցիր դու... խմբապետի ձեռնի՛վ...

— Այտեալներ դա չէ... այն եւլ պարլամենտին...
 Բայց եւլ մշնխտըրը վրան ուշ չգարձուց.
 Ախայն արտասանեց իր սիրելի Շանթըց—
 «Սուրբ անորն եւշ բնա... «ոյ վոր վերցուեջ՝ վերցուց...»:

Դրա համար ինքն եւլ... (այստակ պոթի զգաց)
 Մի պտղուց բուշնմա իր դարակից առավ,
 Լցրեց մի հասա թղթում... խմեց անաքեկիված
 Յեզ այնքան դարձացաւ... վոր չմեռաւ...:

Բայց և այնպէս, պարոն ցիլինդրին դրանք
 Թոյացին յերջանիկ որեր յերանելի.
 Ախայն կորչին, կորչին կարմիրները — սրանք.
 Թեկուկ խմրապետը իրան ծեծի ելլէ...:

VI

Թողնենք սա՛ եւլ սուղվի նրա գլխի մուծում
 Թողնենք չարիքը դառնա այս որերի մասին
 Այստակ թեեւ աշնան քամին ջուղ չէր ջարժում,
 Բայց մի տերեւ ընկաւ նրա նիւտը ուռին...:

Դուցեւ դա նշան և փոթորիկ ու քամու.
 Ինչպէս մաքերն իրա մատծումէ ժամին,
 Թողնենք վոր ուղեղով անցնի մի խնթի սամում,
 Աջուռահար մտքի կոկծացող քամին:

VII

Վերջին նսրուկի յունը—հողու սնունդն իրա —
 Չին-խորհրդային միջադեպն և կարճեմ,
 Դրա համար այնպէս վրդովվել և նրա
 Լողին տնկանդիստ ու ասպնապալի գարձել:

Նա զնուժեալ է տներն իւր հին ծանոթներին,
Փափուժեալ է կաթիլ, պատերազմի մասին.
Նստաբերը թողնուժեալ է կիսաժամ-պաժամ, թերի,
Ու տունը զառնուժեալ ուրախ՝ մի յետադույն աւտին. . .

Եւ մի տկամա ինքն զարձնուժեալ է միւրա
Մտըն մերկնաժն ու կիւն — լինաւ. . . հանկարծ
Սոյս զարձ յիլինդընի, զորդ ուղեղն վրա
Վեաժնուժեալ էն հաղաք հրազընի ու աղեղն:

Անտ նա մանուժեալ է ջաղաքային տղան,
Վարպետ մարտիկ՝ զարձաժ առոյսկան կաթիլ.
Սրտուժ հուրհուրուժեալ է ֆիզալան հողին
Ու մըմնուժ. «Շուտով լաժ լուր կգա հեաժիլ» . . .

— Հառնաժնուժ էք, — ասաժ, — ալ զ կլինի զուտոժ,
Շուտով լաժ կլինի ձեք նառնիք նառն,
Ո՛ր, ալսաժն ի կղա առնաժիլըք. . . հետու.
Հետո լառն՝ ի տաժ Հալկաժ Գոտաժնայանին. . .

Նա զըդանիլ զտալ հանից հինգ կողնիլ մի,
Գոնից մի թերթի, իրա հառաժ աեղը զնալ
Լուրերիլ մեծ մասը նա հաժալից ջամիլ,
Լուիլ մի լուրի վրա միտը յերկաք մնալ:

— Ինդին առոյժն է զա, վոք դալիս է հառնաժ,
Դար չի թողնի ջալին. . . առնաժ ծծիլք մանկանց. . .
Հալսառանը թնկուղ, թնկուղ ալն՝ զառնա,
Միայն յետադույնը սեղիլ խրոխառալանծ:

Ո՛ր, մեծ հըմարառութիւն. — մտածուժ է նա խոր, —
Կընկնն խորհուրդները մի զարաթիլ (աղեղն),
Եւ մի նա մտածուժ է դատադութիւն մի անկոք՝
Իր առաջիկա կյանքն ուղիները հարթի:

Այդ կլինի հրազք կյանքիս պայծառ ուղում!!!
Կկորժանեն, կայրեն, կնվաճեն Մոսկով,—
Ու մեջքուդեղով մի բորբոք բոց ե սողում,
Ինչ-վոր մի ձեռք սիրաբ լցնում ե ա'լ վոսկով...

Նրա համար բոլոր, ու բոլորը, վեր կա,
Ցնդում ե ակնթարթ վորպես ծուխը թեթե.
Ժամանակն անցյալը դարձնում ե ներկա,
Ներկան՝ ընդմիջա կորչում ժամանակի յետև...

... Ու նայում ե շուրջը. հսկա, հաղթամարմին,
Վորպես նայիրյան մի նոր Ահաբոն.
Սահայն, ցիլինդրբին ասում ե ցուրտ քամին. —
— Դա ահնա՛ն յերազ ե, ցիլինդրա՛վո՛ր պարոն...

ՀԻՆ ՏՈՒՆԸ

Բանվոր Սրամ Փանյանը՝ կարբիտ զործարանից.
Ուղիղ յերեք ժամին զերադառնում էր տուն —
Տունը կալփռին էր ու ցածրանիստ,
Վորին մի հին պատ էր ցանկապատում —
Տանն սպասում էր մայրը, թույլ ու յերեք —
Լզարիկ մի պառավ վախճունամյա.
Նման էր նա աշնան դռնատ տերե —
Ցեղիպատակն մի դեղին մուգլու՝ —
Նա նստում էր հաճախ դռան զեմին,
Ու մորմոքում ինչ վոր սաղմոսերգեր,
Մինչև վրա հասած հոգնաթյուն մի՝
Սպիտակ գլուխը բերեր ներքև —

Ահա, նստել է զեմին՝ Փոքրիկ բակում՝
Արևը կանաչի բույր է վառել.
Ու կալե տան առաջ, կանաչագույն
Խելում են յերկու թթի ծառեր:
Այդ թթի ծառերը՝ ըստնըթ առբի
Թողնում էյին, ծաղկում ամեն անգամ,
Այդ դործն ինքն ու իրա ամուսինը արին,
Ցերը վոր նջմրսածնի ուխտից յեկան —
— Սա՛ Արամն է, կնիկ, սա էլ՝ մեկեկ տղի
Կյանքի ծառն է կանաչ, առաջ ժպտուն.
Ու բակը մեջ բացվեց մի նրբուզի,
Ծառերի բներից ձգվելով տուն:

Տան ներսը անդուք էր Փայտե մի թախտ:
Պատին մի հին լալի, խալուց վերե՝

Ուստա Այեախի նկարն ե ծխատար,
 Խոնացել ու դեղնել ինչպես աւերեւ
 Ուստա Այեախօր — Վերջին զուգը իրա —
 Արհեստավոր դասը՝ Նա մը բարին, խաղաղ
 Վերանայիր ե յեղել... Լալ դիտելին նրան,
 Վերոնք հաղնում ելին արխարոյդ ու չուխաւ —
 Վերոնք վար կէրակին, առն որնքին՝
 Իրանցի Արդուլէ չայխանայում՝
 Դարձը ելին բերում նարդուս զույգ քարերին,
 Հաշակ վայելելով Յերեանում:

Մայրը լուռ ննջում եր Բանվոր վորդին
 Ներս մտալ տուն (Կընը քնից թռալ),
 Տղան լուռ յերկարվեց փայտե թախտին,
 Ու հնամաղ թախտը անդոր ճուռաց:
 Դեմքը քնչ գունատ եր, հոգնածախտ,
 Բայց մի ուշախ ժպիտ լայն ճակատի վրա,
 Յեւ աչքերի խորքում՝ վառվում եր վառ,
 Վար դոհւնաւ տնոք եր աւլիս նրան:
 Ծուռով պիտի փոխադրվի (վորոզել հն արդեն)
 Նոր կասուցված ջենքը, ու անծ, ու ջրնջ:
 Աւ իր կյանքը ըստով պիտ աղատե —
 Մարդկային այս խոնով, հազե վորջին:

— Եւ վնց յեղալ, ետը ըստ տուն յեկար,
 Ամեն օր ժողով ե... տատվածածին...
 — Հերթը ե, այ պառաւ, մըն մեջտեղ ընկար,
 Ելի անեծքներըդ սիտեցիր...
 — Քեզ համար եմ ասում, վո՛րդիս, լտիւ,
 Աստիկա աչքերը խաղացնելով՝
 Դեղտեց մայրը՝ Մաքուան անթեկով —
 Գլուխը քնչ թեքեց նրար ուսին,
 Տղան նայեց մարը՝ Մայրը՝ տղին,
 Ասաց. յմբը ես, յմբը ես դու լտել ինձ

Ու դունաթափ գարձափ, ու ափլիլի դեղին,
Դժգոհեամ փորցու լուսթյունից...

Մայրը դեմքը շրջեց ու նայեց դուրս
Տեսա՛մ մարդկանց մի խումբ, մի բնիչ հեռու.
Մըջյուններն նման շարվաճ էլին անդուլ,
Հին տներին անդուր քանդում, բերում
Տեսա՛մ բարձր պատեր... գերաններ ցեց,
Ու տախտակներ թափված, կնիք ու ափազ...
Ու ախրության նման մի բան տնծիք
Մշուկեց աչքերը թույլ ու նվազ...
— Բարեկալի՛ս կրտիկ, եղ ինչի՞ յեք քանդում,
Շոնջաց պառավը հաղթի՛, հաղթի՛...
Իսկ այնտեղ, մուրճներն ձայներն հետ անդուլ,
Հնչում եր Ասադի բայաթին գել...

Հասկանալով նրա միտքը՝ տղան
Ասաց.— մայրիկ, մերն ել պիտի քանդեն,
Մեծ ջենք են ջրնելու բանփոքական,
Մեղ նոր աուն են տալու, փրոզել են արդեն
— Քանդեն, ճշաց մայրը... — Քանդեն պիտի...
Պատասխանեց փորդին սառն ու անսիրտ,
Մայրը փխրուն մեջքը հենեց պատին,—
— Սուլթան սուրբ Կարապետ, դու փրկության հատիր...
Քանդեն, մորմորաց նա Ասես մի մաքդ չոքեց
Սրտի վրա դառն ու անամոք...
— Յես չեմ թողնի, վոր իմ թթիները պոկեն,
Հորեդ տո՛ւնն ես քանդում, ամո՛թ, ամո՛թ...

— Ձե՛մ ուզում, չե՛մ, Աբեմ, Ափետիին
Ի՞նչ պտտասխան տամ յես ես աղետարհում
Նա, ես տունը ու մեղ թթիները, ա՛նաիրա,
Իր աչքերի լույսի պես եր պահում...
Ափետիսը, հերըդ, յերբ մեռնում եր՝ ասաց,—

Կնիկ, իմ ոճախը, տես, շքանդե՛ն.
 Թթինեբբ... բայց են հողեառը հասալ,
 Տարալ հորըդ ու ինձ թողեց անտեր...
 Ու հեծկլտաց դառը... թևերը չոր
 Ասես տեղահան եր անում մը ձևեր,
 Ու տան, Բթիների հարցր տանճող
 Ավելի խորն դգաց, ավելի մերկ...

Վերջու հայացքի մեջ կար դորովանք ու սեր—
 Թախալից վեր կենալով՝ մղմ մոտեցալ.
 — Մա՛յրիկ, եղ միտքդ թող, ջատ ես ասել,
 Հիմա հարըս են հէն դարը անցալ:
 Քեզ նոր տուն են տալալ, սիրուն, մաքուր,
 Արևոտ սենյակներ... հարմարություն.
 — Բա ես տունը... բա ես թթիները. ա՛նգութ,
 Ինչի՞ յես դու մարդդ անդանակ մորթում:
 Վերջը խոսքըդ արել... Թող ինձ տունըս մնա...
 Չեմ ուզում, չեմ, Աբա՛ս, եղպես բաներ...
 Պնդեց պատալս ալդ մահաճառ. —
 — Նաչըս պիտի հենց ես տնից հանեն...

— Այ քար պառալ, մի ինձ հառկանայիր, ե՛լի,
 Ասաց վարդին կամաց. բայց ջղային տոնով—
 Թե վաղ, թե ուշ, տունըդ պիտի վրի—
 Ի՞նչ ես տարվել դու ես ջոտս տնով.
 Շատ ել հերը՝ ուստու Ավետիսը տալ;
 Թող դու նրան հանդիստ քերեղմանում.
 Մի ասա ինձ, տեսնենք, ի՞նչ կյանք տեսաք,
 Ի՞նչ կյանք տեսաք դուք ես հալարընում.
 Մայրը հեծկլտում եր. Ու յերբ յեկեղեցու
 Գմբեթի տակ զանգը մեղմ հնչյունեց՝
 Ճաշակերեց գեմքը կինը, աղա լացով՝
 Ասաց.—Նաչրս պիտի հենց ես տնից հանեն:

Վորդին զնաց փողոցոյ Իսկ պառավը պատին
 Նայեց, խուլ մըմնջաց,— փուլ և գալիս—
 Ու մի բոպե թվաց, ամուսինը պատեց
 Ասաց.— պինդ կաց, կնիկ, զո՛ւր ևս լալիս
 Շատ ել Արամն ասաց. պիտի անի,
 Հաժառարժ յեղիւր իմ խոսքերին.
 Նաղըդ պիտի հենց ևս անից հանեն,
 Ու նկարը տխուր ժպտաց վերելց—
 Բայց սե զըջանակում, բերը սրած
 Ուստա Ափախան եր լուսւմ մենակ,
 Իջեցնելով իր հաստ զրթուհներն վրա՝
 Կես, հայկական քիթը, վորպես դանակ...

Հիշեց զբուլցներն իր ամուսնու,
 Հիշեց թե՛ վո՛նց եր նա տուն դառնում գոհ.
 Ինչպես կողեկ-կողեկ զնում կյին անպուկ,
 Մի ուր ուրախ կյին, մի ուր դժգոհ...
 Բակի թթւներն պատմութիւնսը հիշեց,
 Իրենց այն յերջանիկ ու խալի մասին,
 Ինչպես Եփրատներու կողին մարդը նշեց
 Արամի ծնունդը... Հետո, ասին,
 Ուրախացան աղի, թթւներն վրա
 Մինչև ուշ զիրերը— Առավոտն ամուր պահե
 Արամին ու յերկու թթւներին,
 Ասաց մարդը, ապա վերը նայեց,
 Փոքրիկի բարուրը իր ձեռներին...

Այսպես հիշում եր նա, նստած թախարին.
 Պառավ կլնը մենակ Իսկ ժողովում, իրա,
 Կարելի դորժարանի բանվոր վորդին՝
 Մափերի տակ՝ կանգնեց բռնի վրա
 Նրան տալիս կյին հարվածային դորժը,
 Արխատանքի համար ջջանշան,
 Գովում էյին նրա աղխատանքի փորձը,

Հմուտ ցուցումները նրա նշած...
 Բն մինչ այնտեղ, տնդուլ մի աղխար՝ եր յեռում,
 Պատավը ննջում եր թախալի ծերին.
 Բն տեսնում, վոր մի ձեռք հեռվից հեռու՝
 Մոռանում ե ահա տան պատերին...

Հեռանում ե ձեռքը, կրկին դալիս,
 Զարդում տան դռնակը, քար ու աման...
 Պատալն այդ զգում եր, դռնըն լալիս,
 Որը-որին հալվում մոմի նման...
 Փասերով նստում եր անխոս, լռին.
 Շեմի վրա, նա այդ մտքին հուռ
 Աչքերը մեխում եր դույզ թթի ծառին.
 Բն նրանցից վերջին ժողը խլում...
 Հաճախ դուրս եր դալիս տան բողբոջը
 Շրջում, ստուգում եր... ու տուն մտնում.
 Ծվարելով մենակ փայտե թախտին՝
 Մի կարճ ժամանակով նրնջ եր դռնում...

... Յերկու որից հետո՝ ինժինները յեկավ
 Յեկան բանվորները չափչրփեցին.
 Դողդողաց այդ հողե տունն անկար,
 Բն պառավը հաղիվ հանչեց,— աստվածածին...
 Եդ ինչի՞ լեք յեկել... անխժովեք դուք...
 Զեմ ուղում, չեմ... Ա՛րամ...
 Բն ինչքան պառավի ուժն եր պատում՝
 Ծչաց, ու լուռ փոփեց զեմի վրա...

...
 Բն թույլ նայեց տանը վերջին անգամ,
 Սառեցին զուրթերըն անկապ բառեր,
 Փոքրիկ բակում տխուր, լացով անկար,
 Մզում եյին յերկու թթի ծառեր...

ԼՈՌԵՅԻ ԱՎԱԳԸ

Վերևում թռչած մի դժբախտ անտառ՝
 Յես իջա Լոռու ձորն անդնդախոր՝ —
 Ձորի ձախ ափին, խոլ ժայռերի առկ,
 Ալլահդերգին եր տարածվել ձխոտ
 Ձգված յերկնքի անունն կապույտին՝
 Վորպես ձխացող կոկորդ վիթխարի,
 Յից ձխահանը մռայլ տնդունդից
 Հասնում եր բարձր ժայռի կատարբնո

Ներքևում, վարը, դնտի դադադած
 Ձայնն եր վերատում մխալար հանդով,
 Յերկու ափերը նրա ծառադարդ
 Պարուրվել էյին ձխի յերանգով,
 Ու ծուխն այդ հանդարտ ձգվում եր լոխ,
 Նստում ջրերին, ծափալվում ձորում,
 Հասնում, պլլլվում դժբախտ անտառին
 Ու ցնդում անհուն յերկնքում Լոռու

Անցնելով փայտե մե նեղ կամուրջից,
 Յեւա ձախ ափը Ու ծուխն միջով
 Գնացի առաջ, Այդ ծուխն միջից
 Յերեացին ինձ շաչող, շառաչող
 Հնոցներ, վորոնք հրե, շիկամորթ
 Վազրերի նման ծառացած այնտեղ
 Աղխատում էյին թաթիրով ամուր
 Իրենց վանդակի պտտերը քանդել:

Մինչ մի անգամից, քիթ ծակող մի հոռ
 Ծովալվեց շուրջս ու կլանեց ինձս
 Տաք խողովակով, առվի նման հորդ
 Հոսում եր գեղին հեղուկը—պղինձս
 Յե՛վ հերոսական կամքին յենթակա՝
 Ձեռք եր առնում հեղուկը ջերմինս
 Այնտեղ կարծես թե անհունն առարկան
 Շունն էր ստանում, վողի ու մարմինս

Իսկ յես, ինչե՛ր եմ յերգել, ո՛ր մարդիկ,
 Անձնական խոհեր ճղճիմ ու մանր...
 Թվացի յես ինձ մեղի ու ոռմանաբիկ,
 Յե՛վ այնպես անձու՛ղ, և այնպես հա՛մբ
 Ու՛ր ե՛ս յերգը, վոր այ՛ս աղիարհի
 Հուր դույնն ունենար, մուրճի ռոխողով
 Սրտերում ջաշն հղո՛ր, վիթխարի
 Այս աշխատանքը հրեղեն թավով

Յես խորհում էյի Կարծես նա անսաց
 Այս խոր ամոթին ձայնը անադան.
 Ու մտնեցավ ինձ վիթխարահասակ
 Հինավուրց ծանոթ Լուսցի հսկան
 Մոտեցավ ծանոթ ինձ այն լեզունդար
 Լայնալունջ մարդը, վորը հինգ թվից
 Շատերի հետ այս գործարան մտավ,
 Թողած հովվական սարերն ու ղվինս

Ուղիղ հինգ թվից նա գործարանում
 Պղինձ և ձուլում ուժանիլ իր անդուր
 Ծծել և մուրը, տեսել և արյուն,
 Ապրել և պաշտը, քաղց ու դորժողու՛ր
 Յեղել և հեռու դաժան Սիբիրում,
 Տաքել աղիատանքը տաժանելի,
 Բայց մի կբա՛ղ և ներսում հորհրդում,
 Վորը մինչ այսոր պահել և ելի...

Ճակատը, Լոռու վիհերի պես խոր,
Ակոսել էյին որերն անցյալի,
Քիչ վայր եր իջել աննկուշ, անխոնջ,
Պարթե հասակը նրա պանծալի
Նրա հայացքը լցված եր հարցով,
Աչքերում նրա սուր, արծրվային —
Յես տեսնում էյի մուժը հեռացող
Ու վաղվա որը շեղ, արեային:

— Դու, վարպետ Ավագ, չես փոխվել, նույնն ես, —
Ասացի ժողովուրդի իսկ նա, նա ուղիղ
Կանգնեց դիմըս և ասաց. — Ե՛ր, դիտե՛ն,
Կրակն՝ ասում են, մեռւմ ե կոճղից: —
Միտքս հասկացա՞ր... Լավ չհոռկացա՞ր...
Ու ցնցեց ուսըս, ու իմ հայացքում
Փնտռում եր իրա մտքն իմաստաձայն,
Վորն ինձ ամբի՞հ հուշողով եր ներկում...

— Կրակն՝ ասում են, մեռւմ ե կոճղից,
Յես դեռ պինդ եմ շատ, հին ժողովուրդ եմ յես...
Ասա թափ տալով ձեռքը մեառողի՝
Ասաց. — Մի խոսք եմ ասում հիմի քեզ...
Դժար կռիվ ե ես կյանքը համահ...
Յերեկի՝ կռիվ եր թագավորի դե՛մ.
Եսոր՝ կռիվ ե պլանի՛ համար.
Ես՝ դու հո դիտես, ավելի բարդ ե...

Պատմեմ մի բան քեզ, լա՛վ յերիտասարդ. —
Հինդ թվին, հասեղ ես Ալլահովնդում,
Աշխատանք գտա: Դեռ տեղ չհասած՝
Մեր ես տղերքը արին դործադուլ...
— Ա՛խ ալլա, դի՛շ կացե՛ք... Նդ ինչ եք անում...
Բա Թագավորի դեմ կելնե՞ն ըսկի...
— Չե՛, վոր չե, տղերքն պահանջ են դնում, —
Եսքան հավելում... Խեղան վարձադին:

Յիս ել մեջն ընկա... Սարի չորանը՝
 Պոժ բանվորի պես չկռվեր պիտի...
 Կապակներն յեկան... Վո՞նց ե քո բանը,—
 Ու հա՛յդա, մի քար մեկի ճակատին
 Վոր չափեցի՝ թրմիաց թամբից...
 Շուրջիակեցին պինդ, ողակեցին մեզ,
 Ինձ ել բռնեցին, քշեցին Սիբիր.
 Դե՛, դնա քաօի, թե վոր ազա յես...

Նա լսեց՝ թվաց, վոր յիս հինգ թվին
 Յեղեկ եմ աշտեղ... Յե՛վ ահա նրանք,—
 Հոժ բանվորները յեկել են կռվի
 Կապակներն դեմ բերա, աբահվրած...
 Եռչում են ուղում փողփողուն թրեր,
 Թնդում ե ձորը ղեկ դնողներին՝
 Վրա յեն տալիս քրտնաթոր ձիեր,
 Հասնելով մինչև վերը ծերպերի

Ու գեպի ոտը փախչող մարդկանցից
 Հնձվում են արտի ցորենը վորպես,
 Թնդում են վիհերն ու ծիրպերը ցից,
 Ընդերքը քանդող յերկրաշարժի պես...
 Իսկ այնտեղ, անդոր գյուղացու հողում՝
 Մառլ, արյունոտ, դաժանաբարո
 Ցարի անողսք ունեն ե չոքում,
 Լցված տնկչիս սաբսափի հրով

— Բայց մենք,—ասաց նա մի շեջտով արի,
 Ճերմակ գլուխն իր ըարձրացնելով վեր,—
 — Մենք չթուլացանք, կռվեցինք նորից,
 Յե՛վ կկռվինք քանի ցարն իջիւր.
 Քանի դադակեր մեզ դորքը նրա,
 Մենք կկռվինք անվերջ, անդադար,
 Մինչև մեր վերջին կաթիլը արյան,
 Մինչև խլիչինք իրավունքն արդար...

Յե՛կ մենք խլեցինք: Ֆրոնտը հիմի
 Ուրի՛ջ ֆրոնտ ե... Շա՛տ դժար ֆրոնտ
 Կոմում ես... մեկ ել՝ յեղնում են դեմըդ
 Դժվարություններ... Ու նրանք, զորոնք
 Սիմուլյանա են, լողը, կորզող ու անկամ,
 Թուլամորթներ են—ծանրությունից եղ,
 Սրահերում՝ կռվի կըսկը հանգած,
 Գործի թունդ վախտը նահանջում են յեա...

Կվարտալներ են թերակատարվում...
 Տոկոսն ընկնում է անեղի թափով
 Վերջը ժողով ե ըջտապ գումարվում
 Յե՛կ զործը գնում ետորվա տեմպով —
 Մարդը՝ կռվով իր ճամբեն կհարթի
 Թերություններ կան. դժվարություն՝ կա...
 Բայց կա՛ մի բան, զոր մարդը չհաղթի,
 Թե զոր օրրո ունի հեղափոխական...

Յես զգում եյի այդ պայծառ դեմքի
 Կամքը անարկու... Մի վառ խնդություն
 Հյուսվում եր նրա ամեն մի խոսքին,
 Հրե թելի պես ձգվում իմ սրտում:
 Հասկանում եյի այդ հերոսական,
 Պայքարող մարդու այդ պատգամը խիստ. —
 Կռել մեր ա՛յս վեհ, իմաստուն ներկան
 Կարելի չե լուկ թափով անհանգիստ...

Ու սիրաբ ձուլած բյուրերի կամքին,
 Բյուրերի սրտին, բյուրերի ուժով,
 Ծերուկ Ավագը կռվում ե կրկին
 Պատանու նման, զվաքթ՝ աշխուժով:
 Նրա բայլչեիկ մեծ սրտը արի
 Տրոփում ե այն մեծ գործի համար,
 Վորը նա կերտեց անցած վիթխարի
 Յե՛կ այսօր մզվող մարտերում համառ:

Վորպես կոմանդիր, նրա խոռքը բարկ
Անցնում է վառվող հնոցից-հնոց,
Դառնում գրնդուն հարվածային դա՛րկ,
Իմաստուն վաստակ ու պատվի վեհ գործ:
Ահա նա անխոնջ իր հարվածային
Ընկերների մեջ բյուրանուն, հազար,
Յերևում է դեռ, վորպես հպարտ, հին,
Շատ ամպեր տեսած մի վիթխարի սար...

Յեվ հիմա այնտեղ, դեռ Ալլահվերդում
Հնոցը թեժ է, ու պղինձն առատ...
Յեվ դեռ մուրհներն են այնտեղ վորոտում,
Յեվ դեռ Ավագը հնոցի առաջ
Կանգնե՛լ է հաստատ, վաթսուն տարվա տեր,
Կրծքին կպցրած մի նշան, վորով
Հին կյանքում յերբեք դեռ չի պսակվել
Յեվ վո՛չ մի արքա, և վո՛չ մի հերոս...

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՀ 364 ՑՆԾՈՒԹՅՈՒՆ

էջ

1. Հին յերգերին	7
2. Յայրը	8
3. *	9
4. Յուն	10
5. Մահ	11
6. Բալիկին	12
7. Հատուկի բախարը	13
8. Միգոտ որվան	14
9. *	15
10. Գուղը	16
11. Մահերը ձմռան	17
12. Դաշտի հմայքը	18
13. Մերունու մաաժմունքը	19
14. *	20
15. Լուռու ձորում	21
16. Յերգ ցնծության	22

ԼԻՐԻԿԱԿԱՆ ԿՐԱԿ

17. Յեղիհն Չաբինցին	27
18. Յերգ յերգերի մասին	28
19. Առավոտ	31
20. Պոհառիյան	32
21. Դուռանները	33
22. Լիբիկազան կրակ	41

ԿՈՄՈՒՆԱՐՆԵՐ

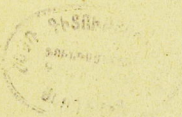
23. Կոմունարներին	49
24. Բաքիկաշներում	51
25. Հենակալորը	53
26. Բանակի դնաց	54
27. Սահմանապահը	55
28. Տրիրունը հանդրաճեր	56
29. Ահեղ պահ	57
30. *	58
31. Դեկտանական յերդը	59
32. *	60
33. Լենինին	61
34. Կանցչեն տարիներ	62
35. Ղերթին զինվորը	63

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ

36. Զեռքերը	67
37. Փոքրիկ ռազմիկը	71
38. Կարմիր ձիավորը	73
39. Բազիլի բալլադները	75
40. Կամուրջի վրա	81
41. Զիռն սիրտը	92
42. Իվան Կարմիր	98
43. Գյուլազիան բալլադա	104

ՆՈՎԵԼՆԵՐ

44. Զուլեյխա	111
45. Յելենա	121
46. Հին տունը	130
47. Լուսեցի Ավագը	136

Պետերբուրգի տպարան

Գլավիլիտ ՁԵՑ 27 (բ)

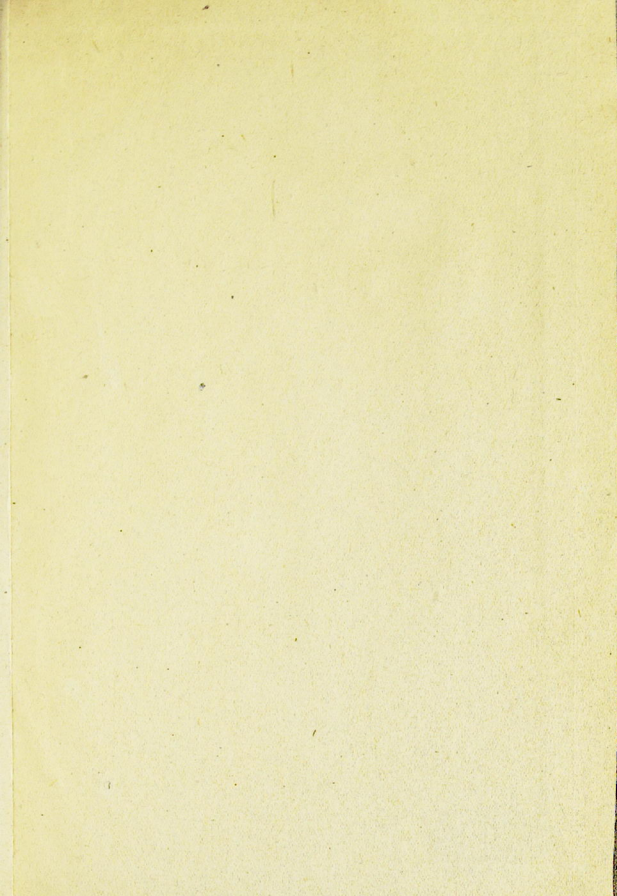
Հրատ. ՁԵ 2656

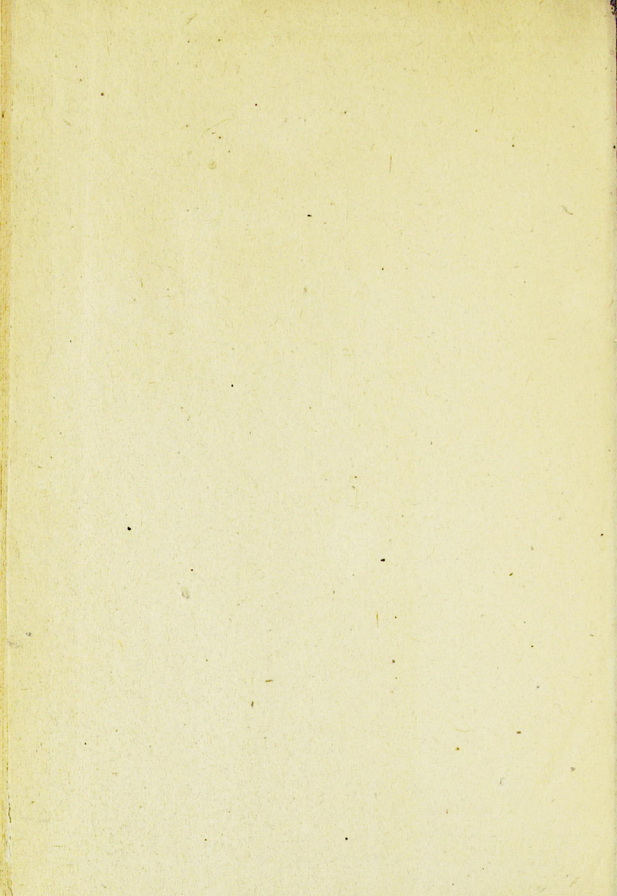
Պատկեր ՁԵ 1592

Տ. բաժ 2000

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220029923

11
29923